

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU MATEK VE VĚKU
STARŠÍ DOSPĚLOSTI

Bakalářská diplomová práce

Autor: Barbora Burešová
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Olomouc
2014

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., za odborné vedení a podporu při práci na následujícím textu.

Dále bych ráda vyjádřila velké díky svojí mamince, bez které by této práci nebyla dána možnost vzniknout. Za podporu a pomoc velké díky patří také Ondrovi Daňkovi, mé milující rodině, přátelům a v neposlední řadě všem matkám a dcerám, bez jejichž spolupráce by to nešlo.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Vztah matky a dcery z pohledu matky v období starší spíše střední dospělosti vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V ..... dne .....

Podpis .....

OBSAH:

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1. RODIČOVSTVÍ.....	7
1.1 MATEŘSTVÍ.....	7
1.2 ROLE MATKY A OTCE VE VÝCHOVĚ.....	9
2. VÝVOJ VZTAHU MEZI MATKOU A DCEROU.....	12
2.1 VÝVOJOVÉ PROMĚNY NA STRANĚ DCERY	12
2.1.1 DĚTSTVÍ.....	12
2.1.2 DOSPÍVÁNÍ	14
2.1.3 ROLE DOSPÍVAJÍCÍ DCERY V RODINĚ.....	15
2.1.4 OBDOBÍ SEPARACE A VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST	16
2.2 VÝVOJOVÉ PROMĚNY NA STRANĚ MATKY	20
2.2.1 MLADŠÍ DOSPĚLOST	20
2.2.2 STŘEDNÍ DOSPĚLOST	21
2.2.3 STARŠÍ DOSPĚLOST	22
3. DOSPĚLÁ MATKA, DOSPĚLÁ DCERA.....	25
3.1 SPOKOJENOST VE VZTAHU	25
3.2 DOSPĚLÉ DCERY A DŮVĚRNOST.....	26
3.3 PODOBNOST.....	27
3.4 BLÍZKOST A RODINNÁ HISTORIE.....	29
3.5 POTŘEBA SOUHLASU	30
3.6 SOUROZENECKÝ VLIV	31
4. KOMUNIKACE MEZI MATKOU A DCEROU	33
4.1 SDÍLENÍ A POVÍDÁNÍ.....	33
4.2 DVOJNÁ VAZBA	34
4.3 SKRYTÝ VÝZNAM	35
5. AMBIVALENCE VE VZTAHU MATKY A DCERY	37
5.1 NE DOST DOBRÁ MATKA	37
5.2 ROMANTIZACE VZTAHU	39
5.3 NARCISNÍ MATKY	40
VÝZKUMNÁ ČÁST	42
6. VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	42
6.1 DEFINOVÁNÍ CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	42

7.	METODOLOGIE VÝZKUMU – KVALITATIVNÍ PSYCHOLOGICKÉ NÁSTROJE.....	44
7.1	METODY SBĚRU DAT.....	44
7.2	METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT.....	45
7.3	ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ	46
8.	ZKOUMANÁ POPULACE A VÝBĚROVÝ SOUBOR.....	47
9.	VÝSLEDKY	49
9.1	JAK MATKY CHARAKTERIZUJÍ SVŮJ VZTAH S DCEROU	49
9.2	CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO MATKÁM VADÍ..	54
9.3	CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSTILUJE A PODPORUJE.....	60
9.3.1	ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	64
10.	DISKUZE.....	67
10.1	DISKUZE NAD VÝSLEDKY VÝZKUMU	67
10.2	DISKUZE NAD VÝZKUMNOU PRACÍ.....	70
11.	ZÁVĚRY	72
	SOUHRN	74
	CITOVANÁ LITERATURA:.....	77
	PŘÍLOHA Č. 1: ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE	80
	PŘÍLOHA Č. 2: ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	81
	PŘÍLOHA Č. 3: OTÁZKY INTERVIEW	83
	PŘÍLOHA Č. 4: INFORMOVANÝ SOUHLAS	85
	PŘÍLOHA Č. 5: ŽÁDOST O ZAPOJENÍ DO VÝZKUMU	86

ÚVOD

Primární rodina je jedním z nejdůležitějších činitelů podílejících se na formování osobnosti jedince. V rodině se také tvoří základy postojů, zásad a představ jedince o světě. Více se na vliv primární rodiny a její roli ve formování jedince zaměřím v první kapitole. Za cíl svojí práce považuji popsat vztah mezi matkou a dcerou, který pokládám za velmi složitý, ale stejnou měrou také důležitý. Pro mě osobně je vztah matky a dcery problematikou atraktivní, ale bohužel v odborné literatuře málo popsanou. To je také jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla pro toto téma bakalářské práce.

V následující práci se zaměřím právě na popis vztahu mezi matkami ve věku střední, spíše starší dospělosti s jejich dcerami ve věku mladé dospělosti. Jedním z mých cílů je tento vztah vymezit i v rámci vývojových období, ve kterém se matky a dcery nacházejí a zahrnout specifika vývojových fází do faktorů ovlivňujících tento dyadický vztah.

V první části teoretického ukotvení popíši mateřství a rodičovství jako takové, uvedu základní pojmy s tím související, a to pro lepší uvedení do kontextu. Dále se budu zabývat specifickými jevy ve vztahu matky a dcery v souladu s charakteristikou období střední dospělosti (u matek) a období adolescence, vynořující se dospělosti a mladší dospělosti (u dcer). Popíši také faktory, které dospělé matky ve vztahu ke svým dospělým dcerám vnímají ve vztahu jako zásadní. Jedna z kapitol následující práce je také věnována komunikaci mezi matkou a dcerou se zaměřením na to, jak komunikační vzorce mohou ovlivnit jejich vztah. Poslední část práce věnuji ambivalentnímu vztahu mezi matkou a dcerou a možným narušením vztahu.

Mým hlavním výzkumným cílem je zmapování toho, jakou roli matky hrají ve vztahu ke svojí dceři, jak svým chováním ovlivňují její vývoj a další životní etapy. V práci se zaměřím na vztahy bez zatížení patologií nebo výrazné problematiky

Tato práce je součástí širšího výzkumného projektu, jehož cílem je deskripce vztahu matka-dcera napříč generacemi.

TEORETICKÁ ČÁST

Nikdy doopravdy nepochopíš lidskou přirozenost, pokud nevíš, proč dítě na kolotoči mává mamince – a maminka mává jemu.

(William Tameus)

1. RODIČOVSTVÍ

Rodiče svět dítěte nejen vytvářejí, ale také určují to, jak bude dítětem interpretován.

Velmi tedy záleží na tom, jak rodiče své dítě uvedou do života a jakou základní síť hodnot, postojů a názorů mu nastaví (Streep, 2009). Z toho vyplývá ona nepopiratelná důležitost primární rodiny jako jednoho z hlavních činitelů při utváření osobnosti dítěte a jeho socializace.

Jednou z mnoha úloh rodičů je zajistit dítěti podporu ve dvou primárních oblastech (Campbell, 2001):

- Zajistit vhodné podmínky pro rozvoj dítěte
- Vytvoření vhodného prostředí, v němž jsou stimulovány a milovány.

Touto podporou rodiče také dávají dítěti šanci uplatnit se v budoucím životě, a to nejen tím, že v dětech pěstují snahu stát se dobrým žákem, studentem, ale především člověkem schopným využít svůj potenciál (Campbell, 2001).

Pro to, aby dítě mělo možnost právě tohoto správného vývoje, využití svého potencialu a správného začlenění se do společnosti, potřebuje vyrůstat ve stálém prostředí, a to již od raného dětství. Úkolem rodičů je také umožnit dítěti tento správný vývoj ve zdravou osobnost. **Vhodné podmínky a prostředí ovšem neutváří pouze materiální zabezpečení, ale hlavně to citové.** Dítě se potřebuje cítit milováno a přijímáno (Matějček, 2005).

V primární rodině se také utváří jakási **dynamika chování**, tedy to, jakým způsobem budeme jednat v dalším životě. Z rodiny si totiž odnášíme jisté vzorce chování a obrany, které poté používáme po zbytek života. Tyto vzorce budou ovlivňovat naše další chování ve společnosti, vůči ostatním lidem, ale i vůči nám samotným (Cloud & Townsend, 2000).

1.1 MATEŘSTVÍ

Nejdříve bych ráda uvedla, že být matkou v současné společnosti je čím dál více složitější. Problémy začínají již při rozhodování, zda dítě mít či nemít. Tento fakt pramení z genderových rolí a otázky zda být více matkou (zda vůbec), nebo mít úspěšnou kariéru (Janošová, 2008). Dále jsou to stále častější komplikace při samotném početí dítěte. Mnoho žen na základě právě kariéry mateřství odkládá, tím se oddaluje jejich ideální **reprodukční věk**. Dalšími riziky jsou nezdravý životní styl

a podobně (Dosál, 2007). A v neposlední řadě také problémy vztahové a stále vyšší procento rozvodovosti (Plzák, 2011).

Mateřství, nebo tedy základní představy o něm, se budují již od útlého věku dítěte. Již v předškolním věku dítě vnímá různé vzory, nejen co se týče mateřství, ale také manželství. O mateřství má tedy každý povědomí a je již delší dobu nějakou představou, více či méně vyhraněnou, ovlivněnou. Tyto představy nebo postoje začínají v primární rodině a v okruhu blízké sociální skupiny. Matka předává své mateřské vzory a postoje dětem, a ty je poté v dalším cyklu předávají dál svým potomkům. V naší kultuře je mateřství stále pevně zakořeněno a přijímáno jako jeden ze životních cílů ženy (Říčan, 2004).

Přes výše zmíněné fakty je však rodičovství čím dál více oddalováno vlivem delšího období dospívání. Rodičovství přináší značnou míru odpovědnosti, na kterou dospívající ještě není adekvátně připraven. Více se tedy také protahuje období mezi fyzickou a sociální zralostí (Langmeier & Křejičřiová, 2006).

Adaptační období¹ v soužití mladého páru je velmi složité. Na dítě by oba partneři měli být připraveni. Příchod dítěte do života je velkou událostí a velkou změnou. Mateřství je považováno za jeden z cílů životní cesty, je mu věnována velká pozornost. Býti matkou také není otázkou jen několika měsíců, ale matku její dítě provází celý její následující život, kdy mu věnuje svoji péči, lásku, ale zároveň jej chrání a pociťuje o něj strach (Říčan, 2004). K zvládnutí všech těchto nároků je žádoucí, aby rodiče byli na dítě připraveni. Zvláště pro otce mohou být první měsíce adaptace na dítě velmi náročné (Langmeier & Křejičřiová, 2006).

Za mýtus také můžeme považovat názor, že každá žena bez výhrady touží být matkou. Ne vždy tomu tak je. Mnohdy se žena rozhodně mít dítě jen z důvodu naplnění jakési sociální normy a vztah k dítěti si vytváří například až během těhotenství nebo jej již nikdy nezíská (Vágnerová, 2008).

Těhotenství všeobecně je v ideálních podmínkách bráno jako krásné období plné naděje a očekávání. Rodiče vybírají jméno, zařizují vybavení a prostory pro očekávané miminko. Objevují se ale také pocity strachu, zvláště o zdraví dítěte. Porod je velkým emocionálním zážitkem, vyvrcholením devíti měsíců očekávání. Pro mnoho žen je

---

¹ Jde o první stadium zatím bezdětného manželství. „*Adaptace na novou roli a na nový způsob života s partnerem.*“ (Vágnerová, Vývojová psychologie II., 2008, str. 96).

narození prvního dítěte nejdůležitější událostí jejího života. I v raném mateřství se mohou objevit ambivalentní pocity, zvláště jestli mateřství nenaplnuje očekávání matky, je tedy jiné, než si celou dobu představovala. Mateřství, ale také může být neuspokojivé, pokud dítě s matkou dostatečně nekomunikuje, není schopné navázat vztah: například je silně dráždivé a podobně. Již právě v těchto prvních letech soužití s dítětem se formuje následný vztah matky s jejím potomkem (Říčan, 2004).

Mateřství se v základních prvcích přirozeně liší od otcovství. Všeobecně můžeme říci, že matky mají tendenci s dítětem již od jeho narození trávit více času než otcové. Vliv na to má mnoho faktorů, například zaměstnání otce, jehož úkolem je živit rodinu a mnoho dalších. Čas, který otcové s dítětem tráví je většinou naplněn hrou, fyzickými aktivitami a podobně. Kdežto matky jsou s dítětem více ve verbálním kontaktu (Biddulph, 2007).

1.2 ROLE MATKY A OTCE VE VÝCHOVĚ

Ženy a muži ve výchově dítěte zastávají rozdílné role. Neznamená to, že rodiče nefungují jako celek spíše naopak. Tyto výchovné role jsou stejně důležité. Každá má svá specifika a ve správné péči o dítě se doplňují. Mateřská péče je vnímána jako ta pečující, ochranná. Kdežto role otce obvykle znamená něco jiného. Otec bývá z péče i výchovy dítěte občas vyloučen, nebo sám nepovažuje za nutné se na ní aktivně podílet. V opravdu extrémních případech je otcovství vnímáno jen jako okrajová role, bez nároku podílet se na výchově svého dítěte. Mnoho takovýchto příkladů vyplývajících z životní situace. Těmito situačními proměnnými mohou být například rozvody, kdy je dítě téměř vždy svěřeno matce. Úloha matky je tedy ve většině případů pevně daná, kdežto role otce je v současné společnosti méně jasnou (Biddulph, 2007).

Díky nám daným biologickým predispozicím je logické, že rozdíly mezi mateřskou a otcovskou výchovou existují a mnohdy jsou značné. Posilovány jsou také právě společností a konvencemi, které nám udávají vzorce toho, jak se má chovat správná žena a správný muž. I tyto současné postoje jsou promítány do výchovy a výrazně působí na děti a jejich vnímání vlastní identity a budoucích stereotypních vzorců chování (Lacinová & Škrdlíková, 2008).

Každý výchovný extrém ať už ze strany otce nebo ze strany matky u dítěte vyvolává disharmonii. „*Obecně platí, že otec vede ke společnosti a matka vede*

k lidem.“ (Čačka, 2000, str. 161). **Pro správný vývoj dítěte je důležitá právě harmonie v rodičovských postojích.** Nepříznivě mohou působit také rozdílné postoje ve výchově, kdy je rozpor mezi výchovnými nároky ze strany matky a ze strany otce (Čačka, 2000).

Dítě se již od raného věku snaží chovat v souladu se spokojeností matky. Děti vycítí, co matka cítí za správné, nebo jaké chování koresponduje s její spokojeností. Děti se velice brzy naučí rozlišovat různé projevy souhlasu či nesouhlasu své matky. Právě negace z její strany pak u dítěte způsobuje duševní nestabilitu a ztrátu pocitu bezpečí, milovanosti. Odmítnutí ze strany matky, nebo její emocionální chlad tedy na dítě působí velmi nepříznivě. Velká vazba na matku a přizpůsobování se jejím přáním vzniká hlavně u jedináčků (Čačka, 2000).

Naopak otcové si s dětmi většinou začínají rozumět až ve chvíli, když dítě začne mluvit. Do té doby jsou pro ně signály dítěte méně zřetelné než pro matky, které jsou na dítě více naladěny. Aktivní zapojení otce do péče o novorozence se přitom ukazuje jako jeden z prediktorů stability manželství (Langmeier & Křejičřová, 2006)

Matka je pro dítě oporou nejen po emoční stránce, ale je výrazným stabilizátorem například během jeho školního studia. Matky dětem doladřují program tak, aby hra, škola a i ostatní záležitosti všedního dne tvořily celek a ladily spolu ke spojenosti dítěte i rodiny. I tento prvek přispívá k pocitu bezpečí u dítěte. Nadměrně kladené nároky na dítě za strany matky jsou pro něj velice stresující. Vyplývá to ze zmíněné silné vazby mezi matkou a dítětem a také právě ze snahy a velké touhy dítěte činit svoji matku šťastnou. **Právě tato snaha mnohé dcery svazuje po celý život, kdy plně nejsou schopny vlastních rozhodnutí.** Ty jsou totiž vázány na přímé nebo nepřímé vyjádření souhlasu nebo nesouhlasu matky. Podle této zpětné vazby se poté i dospělé dcery rozhodují. Problém také nastává, pokud je matčina péče příliš nadměrná: dítě tento vztah může vnímat jako omezující. **Role matky tedy dítě může ovlivnit pozitivně, ale také negativně** (Čačka, 2000).

Vztah s matkou však neovlivňuje pouze to, jakým způsobem budeme navazovat vztahy mimo rodinu, a jak úspěšní budeme v mezilidských kontaktech. Od matek také získáváme dovednosti toho, jak se vypořádat s neúspěchem, ztrátou a dalšími negativními pocity a problémy, které v průběhu života potkají každého člověka. Nadměrná projektivní výchova ze strany matky poté může vést

k nerozhodnosti v dospělosti, nebo špatným vyrovnáváním se se stresem (Cloud & Townsend, 2000).

Genderové diference se neprojevují jen v rodičovské roli, ale důležitou proměnou je také pohlaví dítěte. Rozdíly mezi výchovou dívek a chlapců vznikají již od nejranějšího věku dětí. Je to způsobeno rozdílnou zpětnou vazbou dospělých. Dospělí lidé se k dítěti chovají odlišně v závislosti na jeho pohlaví. Například lidé pozorující na videu plačící dítě častěji pláč považovali za agresivní, pokud měli informaci, že dítě je chlapec (Condry & Condry, 1976, in Eckert & McConnell, 2003). Rodiče se k dívkám také chovají více obezřetně a opatrně, používají zdvořilejší slova a citově zabarvená slova. V komunikaci s chlapci převažují omezení, příkazy a nařízení a chování k nim je spíše hravé a vynalézavé, než protektivní (Eckert & McConnell, 2003).

2. VÝVOJ VZTAHU MEZI MATKOU A DCEROU

V první kapitole jsem naznačila vliv výchovy na dítě, obzvláště pak výchovný vliv matky na dceru, který determinuje její následný vývoj. Vztah matka-dcera je však ovlivněn také vývojovými obdobími samotnými a jejich specifiky. Prožívání vztahu a jeho kvalita zajisté závisí také na věku, životních zkušenostech a dalších. Každé vývojové období nese svá specifika, problémy a vývojové úkoly, které zasahují do toho, jak vnímáme druhé. Vývojové změny mohou také způsobit změnu v hodnocení ostatních. V následující kapitole se pokusím zachytit vývojové změny v kontextu jejich vlivu na vztah matka-dcera, ale také psychický vývoj jako takový.

2.1 VÝVOJOVÉ PROMĚNY NA STRANĚ DCERY

V následujících podkapitolách popíši důležitý vývojové mezníky dcer, který mají vliv na výslednou kvalitu vztahu matka-dcera. Období dětství a dospívání dcery jsem se rozhodla zařadit z důvodu úplnosti, jelikož vztah mezi matkou a dcerou má své základy již v období dětství.

2.1.1 DĚTSTVÍ

Lidské dítě se rodí nezralé a jeho vývoj je velmi dlouhý a obtížný. Dítě je dlouhou dobu závislé na rodičích, především na matce. Do tří let dítě matku vyžaduje téměř neustále, po třetím roku obvykle tento jev ustává a dítě lépe zvládá separaci (Bowlby, 2010).

Již od útlého věku se dítě učí důvěřovat tomu, že matka mu poskytne zajištění nezbytných potřeb, mezi které patří i emocionální pohodlí. Pokud matka není schopná toto správné pouto navázat, dítě si z tohoto období odnáší pocit, že nemůže být závislé na svojí matce. Pokud tedy matka se svojí dcerou v jejím raném věku nenaváže pevné pouto, dcera poté vyrůstá ve strachu z náhlého opuštění (McBride, 2008).

Sociální teorie zdůrazňují důležitost raných zkušeností dítěte a sociálního učení. **V raném dětství se také modelují role a postoje.** Jedním z činitelů raného sociálního učení je napomínání dítěte. Napomínáním a opravováním rodiče dávají najevo svoje postoje, ale také přání, které tímto dávají dítěti direktivně najevo. Dále

tímto dítěti předávají své vzorce chování a názory. Matčiny postoje vůči mateřství a ženské roli nebo vlastní identitě se tak přenáší na dceru a mohou ovlivňovat její vlastní vnímání sebe sama, ale také jejich vlastních postojů. Vliv chování rodičů a jejich postoje přenášené na dítě mají tedy podstatný vliv v jeho sociálním učení (Inman-Amos, Hendrick, & Hendr, 1994).

Pro dítě je tedy také velmi důležité, aby matka byla zralým rodiče, který se primárně zajímá o potřeby dítěte, nikoliv o své vlastní. Důležité je, aby matka empaticky reagovala na dítě, netlumila jeho vlastní integritu, ale zároveň nastavila určitá pravidla a normy (Vágnerová, Vývojová psychologie II., 2008).

Předpokládá se, že pro formování sociálních norem a hodnot dítěte je důležité předškolní období. Dítě například vnímá, zda má matka práci mimo domov, pracuje doma, nebo je nezaměstnaná. Podstatnější je ale to, jak dítě matku v jejích rolích vnímá. Dobrá a vysoce kvalifikovaná práce matky však nemusí znamenat kladný vzor pro dítě. Matka se v práci může cítit frustrovaná a nespokojená a tyto pocity poté přenáší na dítě. Takové zkušenosti poté dceru podporují v tom se s matkou spíše neidentifikovat v tomto konkrétním případě tedy najít si méně náročnou a vysilující práci (Inman-Amos, Hendrick, & Hendr, 1994).

V raném dětství se také utváří budoucí vnímání ostatních. V časných vztazích mezi rodiči a mezi rodiči a dítětem můžeme tedy vidět vliv na budoucí intimní vztahy. Dítěte vnímá nejen vztahy přímo v rodině, ale také hodnocení okolních vztahů ze strany svých rodičů. Už v nejtělejší období se tedy formuje základ pro budoucí romantické vztahy dítěte. Dcera v této době také může od matky převzít názor na mateřství, konkrétně i na to, zda by si jednou přála být matkou či nikoliv (Inman-Amos, Hendrick, & Hendr, 1994).

Vztah mezi matkou a dcerou se výrazně mění v období dceřina dospívání. Velkou roli v tom hraje mimo jiné začínající sexuální přitažlivost k lidem ve zhruba stejném věku a větší potřeba vyhledávat vrstevníky. V některých případech však vazba ani v období dospívání nepolevuje. Dospívající, později dospělý jedinec je stále fixován na své rodiče. Tento úzký vztah do značné míry ovlivňuje jeho další vztahy a jejich navazování, což je způsobeno chováním jedince. **Vazba mezi matkou a dcerou je patrnější než vazba syna k matce** (Bowlby, 2010).

2.1.2 DOSPÍVÁNÍ

Macek (2003), vymezuje adolescenci², tedy dospívání jako vývojové období, začínající plnou pohlavní zralostí a ukončenou zastavením tělesného růstu. Dospívání je obdobím velkých změn jak po fyzické, tak po psychické stránce. Toto vývojové období nepopíratelně působí na kvalitu vztahu mezi matkou a dcerou, v některých případech jej nenávratně poškozuje.

V období dospívání dítě naráží na protichůdné problémy. Za předpokladu zdravého vývoje doposud k matce vzhlíželo a obdivovalo ji. Snažilo se dělat vše tak, aby získalo její souhlas a ocenění. Nyní se však dostává do období svého života, kdy je potřeba se proti matce vyhranit. Na konci těchto konfliktů by dítě, tedy mladý dospělý člověk, mělo být na úrovni svých rodičů, konkrétně tedy matky. Dospělá dcera by tedy měla být schopná separace od matky, dále se sama rozhodovat a vést svůj život. Tím se tedy dcera stane rovnocenným nezávislým partnerem svojí matky. Matka je zde samozřejmě pořád pro dceru, ale její přístup k ní, již není tolik direktivní a protektivní, jako byl dříve. **Matka by se v období dospívání měla k těmto změnám v novém světě své dcery postavit a změnit svůj výchovný postoj právě na méně direktivní a více partnerský** (Cloud & Townsend, 2000).

Dospívání je často popisováno jako těžké období plné zvýšené citlivosti. Toto životní stadium sebou nese řadu krizí a konfliktů. A také mezi dospívajícími a jejich rodiči se odehrává pravděpodobně nejvíce neshod a krizí za jejich dosavadní soužití. Generační rozdíly jsou velmi patrné a roli bezpochyby může hrát také negace rodičovských postojů (Macek, 2003).

K dospívání patří příklon k rodiči druhého pohlaví. V případě dcery tedy příklon spíše k otci. S matkou má dcera v tomto období vztah zčásti rivalský. Toto specifikum však nemusí platit absolutně. Zároveň dospívající usilují o nezávislost na rodičích a vyhledávají již více vrstevnické vztahy. Rodina již tedy není jejich jediným zázemím, ale stále více času a řešení problému přesouvají ke svým kamarádům. Jedinec se v podstatě snaží separovat od rodiny, vytvořit si svoji vlastní, na rodičích nezávislou, identitu a formulovat vlastní postoje (Macek, 2003).

---

² Macek období dospívání nazývá obdobím adolescence. Toto období vymezuje mezi 10,11 – 20 let (Macek, 2003).

Hranice dospívání je však velmi neostrá a značně individuální. Podle zákona můžeme o plnoletosti mluvit od osmnáctého roku života. Výchovné vedení je však mnohdy ještě v tomto potřebné. Mnoho formálně dospělých v tomto věku stále studuje nebo nemá stále zaměstnání a jsou tedy vázány určitými pravidly, které jejich dospělost jako takovou potlačují (Langmeier & Křeččířová, 2006).

Rozvody rodičů mají na dospívající nezanedbatelný vliv. V pozdní adolescenci má vliv rozvodu rodičů ten, že dospívající si utváří představu o svých vlastních partnerských vztazích. **Toto životní etapa je tedy důležitá z hlediska utvoření názoru a postojů na partnerský život.** Sami dospívající vypovídají, že zkušenost s rozvodem v primární rodině je naučila jak řešit konflikty a jak si poradit, aby v jejich partnerských vztazích nedocházelo k vyhroceným situacím. Tato zkušenost může fungovat jako negativní vzor. Dcera se tedy od matky může naučit jak se zachovat v případě partnerské krize, nebo jak se rozvodu snažit předejít úplně (Macek, 2003).

2.1.3 ROLE DOSPÍVAJÍCÍ DCERY V RODINĚ

Jedním ze všeobecných faktorů pro dobré fungování rodiny je, aby v hierarchii rodiny rodiče zastávali pevnou pozici a byli si jisti svojí autoritou. K povolením hranic autority dochází většinou v období právě dospívání. Tehdy mají rodiče tendence mluvit s dětmi o věcech, které jsou ještě stále určeny dospělým. **Rodiče také dítě mohou celkově brát jako již dospělé, a to i v případě, že vývojově dítě tohoto stupně ještě nedosáhlo.** Adolescent tedy v rodině postupně vyplňuje roli rodiče. Toto převzetí role se může projevit na dvou úrovních (Luedemann, Ehrenberg, & Hunter, 2006):

- Na **instrumentální úrovni** dítě zajišťuje dobré fungování rodiny z hlediska hmotného fungování, jako například starání se o sourozence, uklízení, vaření.
- **Úroveň emocionální** obnáší zabezpečení rodiny po sociální a emocionální stránce, například zmírňování následků konfliktu.

Odhalování citlivých informací ze strany matky směrem k dceři může být vnímáno právě jako emocionální převzetí role rodiče, v angličtině *parentification*. Toto jednání ze strany matky může dceru ohrozit v jejím správném a včasném

vývoji. Další vývoj dcery je totiž zatížen předčasnou odpovědností a úkoly, na které její zralost ještě nedosahuje. Nemusí tomu tak být výhradně, obzvláště pokud je dítě podporováno zvenčí nebo také pokud se dítě necítí neúměrně zatěžováno a s rolí se ztotožňuje (Luedemann, Ehrenberg, & Hunter, 2006).

Jak vyplývá z předchozího textu, období dospívání a vynořující se dospělosti je pro vztah matka–dcera velmi náročným. V některých případech dochází k jeho úplnému narušení. Mnoho žen předpokládá, že vztah s jejich dcerami selepší ve chvíli, kdy úplně dospějí a budou žít své vlastní životy. Bohužel tomu tak často není. Dcera může matku pod vlivem předchozích křivd odmítat úplně, nebo být více háklivá na projevy přátelství nebo důvěrnosti ze strany matky. Pro matky, které doufaly ve zlepšení vztahu s dcerou v období její dospělosti, je toto velmi bolestnou zkušeností, zvláště proto, že **matka se cítí zodpovědná za dceřino blaho bez ohledu na její věk** (Tannen, 2006).

Pokud mezi dcerou na pomezí dospívání a mladé dospělosti a matkou převládá spíše pozitivní řešení problémů, může se stát, že dcera bude v následujícím vztahu k matce mnohem více dominantní. Dcera bude také v tomto případě zřetelněji vyjadřovat kritiku směrem k matce (Branje, 2008)

2.1.4 OBDOBÍ SEPARACE A VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST

V současné době se však věk, kdy děti odchází z domova, výrazně posouvá. Mladí dospělí jsou delší dobu závislí na svých rodičích. Tento faktor prodlužuje období dospívání. Pozdní odchod dětí z domu výrazně ovlivňují právě matky v období střední dospělosti, které se samy potýkají s jejich vlastními změnami a problémy (Bassoff, 1987).

V období dospívání dcery je také patrný rozdíl mezi dívkou, která se cítí plná života, svobody, má pocit, že vlastní celý svět a všechny možnosti má ještě před sebou. A na druhé straně je matka, která má za sebou již nějakou minulost a zatím nejistou budoucnost. **Matky ve středním věku jsou realistické a mají více objektivní náhled vzhledem k jejich životním zkušenostem.** To je ale právě to, co adolescentní dcery mnohdy nechtějí slyšet. Matky jsou těmito zkušenostmi vůči svým dcerám ale také mnohem více bojácné a vyděšené z toho, jak život rychle utíká. Tím se pro ně vynořuje čím dál více limitů. Matky mohou závidět dcerám

jejich vitalitu a mládí, ale také právě ony otevřené možnosti, které ony již nemají (La Sorsa & Fodor, 1990).

Obtížná je separace dcer hlavně pro matky žijící bez partnera nebo manžela, nebo pro matky jedináček (La Sorsa & Fodor, 1990). Odloučení dítěte prožívají podstatně hůře. Na druhou stranu v tomto případě je separace obtížná i pro dítě. **Obzvláště těžké je opustit rodiče, který zůstal sám.** Mezi těmito dětmi a rodiči zpravidla vzniká mnohem těsnější a bližší pouto, jehož přetrvání může být doprovázeno pocitem viny. Pro dospívajícího je v takové situaci obtížné opustit osamocené rodiče, který mu věnoval tolik času a obětí. Dcery se s mamkami identifikují, odpoutání v tomto případě je tedy ještě složitější než odpoutání v případě chlapců (Rufo, 2009).

Separaci dcery znesnadňuje právě ono silné pouto, které si matka s dcerou budují již od narození dcery. Problémy s odpoutáním jsou patrné jak na straně matky, tak na straně dcery (Friedman, 1980, in La Sorsa & Fodor, 1990).

Matky se ve stadiu separace dcery ptají sami sebe, jak naložit s následujícím životem. Z ničeho nic mají mnoho času, na který nebyly zvyklé a mnohdy neví, co si s ním počít. Pro dcery se nyní matka stává živou připomínkou tohoto, že na ní ještě nedávno byla plně závislá. Dcery na jednu stranu touží po naprosté samostatnosti a plné kontrole svého vlastního života. Jako protipól si ale stále přejí, aby jim matka byla nablízku. Neustále touží po její podpoře a komfortu její mateřské péče. I dcery tedy během separace částečně prožívají ambivalentní pocity (La Sorsa & Fodor, 1990).

Přesto, že sblížení s vrstevníky bylo důležité po celou dobu vývoje dítěte, tak právě dospívání má v tomto klíčovou roli a je mnohem markantnější. Mnohé matky v období dospívání dcery mohou získat pocit, že ji ztrácí a snaží se zvýšit její závislost nebo dceři naopak přidělují mnohem více předčasné samostatnosti, než by bylo vhodné (Langmeier & Křejičřová, 2006).

Na straně matek se také může vynořit otázka: Kam se poděla ta malá holčička, která na nich byla závislá, chtěla být pořád s nimi a všude je doprovázet? Která se je snažila napodobovat a vše dělat tak jako to dělají ony? Matky nesou velmi špatně, pokud se od nich začne až příliš distancovat nebo je vyloženě hostilní. To

také u matek přispívá k vytváření negativního obrazu sebe sama (La Sorsa & Fodor, 1990).

Dcery s obtížemi přijímají, pokud matka v období jejich separace začne žít nový život, nebo ten dosavadním výrazně pozmění. Například tím, že začne znovu studovat, změni práci, nebo jinak zásadně obmění svůj život. Dcery poté pocítují rivalitu a mají matkám za zlé, že svůj čas již plně nevěnují výhradně jim. Extrémním příkladem může být stěhování nebo prodej domu, ve kterém rodina doposud žila. Dcera tento akt může vnímat jako zradu, a to i v případě, kdy se již doma příliš nezdržuje, ale bydlí například na koleji nebo začíná plánovat samostatné bydlení. Tyto životní kroky je proto citlivější činit až po úplné separaci dcery, kdy je již emocionálně připravená plně se odtrhnout od své primární rodiny (La Sorsa & Fodor, 1990).

S tématem separace je neodmyslitelně spojen také pojem **vynořující se dospělost**. Autorem toho pojmu je profesor Arnett, který jako první upozornil na odlišnost vnímání dospělosti (Arnett, 2006). Přechod do dospělosti je jedním z důležitých mezníků v lidském životě. V této době se odehrává mnoho změn a lidé činí závažná rozhodnutí, která budou ovlivňovat celý jejich další život. Jsou to rozhodnutí týkající se například budoucího životního partnera nebo profesní kariéry. Životní změny souvisí hlavně s odchodem z primární rodiny, ukončením studia nebo narozením vlastního potomka (Shirai, Nakamura, & Katsuma, 2012).

Vynořující se dospělost je období, které se nachází mezi adolescencí a dospělostí. Současní mladí dospělí totiž k úplné dospělosti dozrávají o něco pomaleji, než tomu bylo dříve. Vymezení tohoto období nám může lépe pomoci pochopit vývojové přechody a mezníky (Whiteman, McHale, & Crouter, 2010).

Arnett (2000) období vynořující se dospělosti zasazuje mezi období **osmnáct až dvacet pět let**. Ve svém článku naráží na problematiku pomalejšího dospívání současných adolescentů a jejich pozdější separaci od rodiny. Zatímco současné matky byly ve věku svých dcer již mnohdy zasnoubené, nebo dokonce již vlastní rodinu měly, současní dospělí s těmito životními kroky stále více váhají a sami sebe nereflektují jako úplně dospělé. Průměrný věk, ve kterém lidé uzavírají manželství, se stále posouvá.

Období mezi osmnáctým a dvacátým pátým rokem podle Arnetta (2000) potřebuje speciální vymezení, protože se nejedná již o adolescenci, ale ani mladou dospělost. Tato vývojová perioda je někde na pomezí těchto klasických vývojových období a obě se v něm mísí. Závislost na rodičích typická pro adolescenci a mladší období už je pryč, ale ještě se neobjevuje úplná nezávislost a zodpovědnost, které jsou vlastní dospělým.

Vynořující se dospělost je definována následujícími body, těmito body se také vymezuje od mladé dospělosti (Arnett, 2006):

- **Subjektivním reflexe dospělosti:** Jedinci v tomto období nemají pocit naprosté dospělosti, ale také by sami sebe neoznačili za dospívající nebo úplně „nedospělé“.
- **Hledání vlastní identity a ukotvení:** označení mladá dospělosti podle Arnetta (2000) nevystihuje jedince ve věku 18-25, tento termín je více akceptovatelný i pro třicátníky. Většina lidí v rozmezí 18-25 let také v současné době nemá zcela ukončené vzdělání, pracovní zkušenosti nebo stálé zaměstnání. Dále také není již běžné, aby lidé v tomto věku zakládali vlastní rodiny a usazovali se, naopak většina jich je svobodných nebo žijí u rodičů (Arnett, *Emerging adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties*, 2000). I případě, že jedinci již nežijí v jedné domácnosti s rodiči, často jsou na nich stále ještě částečně závislí.
- **Zaměření sama na sebe:** zaměření směrem k sobě Arnett pojímá čistě pozitivně, nikoliv jako narcisní nebo sebestředný prvek. Zaměření sama na sebe obsahuje hlavně samostatné rozhodování a plánování již s minimálním nebo nulovým zásahem rodičů. Lidé v tomto věku si mohou dovolit přemýšlet nad dalšími kroky svého života v naprosté nezávislosti na ostatních.
- **Nestabilita:** lidé v období vynořující se dospělosti si většinou již z období dospívání přinášejí určitý plán, kam by se jejich následující život měl ubírat. Tento plán se však stále může měnit nebo obměňovat podle nově objevených možností.
- **Období možností:** vynořující se dospělost v sobě také zahrnuje velkou variabilitu následujících životních kroků. Budoucnost je stále otevřená. Toto

období je také charakteristické velkými očekáváními a nadějemi, které již začínají být pomalu testovány v reálném životě.

Hranice vynořující se dospělosti jsou do značné míry individuální a nelze generalizovat nebo je vnímat jako dogma. Osmnáct let je obdobím formální dospělosti. Není tím však dáno, že v tom věku se všichni cítí dospěleji, i když zákonná zodpovědnost sama za sebe k tomu svádí. **Od procesu formování identity se také odvíjí subjektivní pocit dospělosti, který může nastat až v období okolo dvacátého devátého roku života** (Arnett, *Emerging adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties*, 2000).

2.2 VÝVOJOVÉ PROMĚNY NA STRANĚ MATKY

Podobně jako dcera, i matky prochází různými vývojovými obdobími, které ovlivňují nebo různými způsoby mění a posouvají jejich vztah k dceř. Vzhledem k cílové populaci svojí výzkumné práce jsem se jako relevantní období rozhodla zařadit mladší a starší dospělost.

2.2.1 MLADŠÍ DOSPĚLOST

Vágnerová (2008) mladou dospělost vymezuje mezi dvacátý až čtyřicátý rok života. Jak vyplývá z přechozích kapitol, ohraničení dospělosti je v této době velmi problematické. Zajisté je výrazný rozdíl mezi ženou, která právě dosáhla dvacátého roku života a mezi ženou, které je čtyřicet let.

Dříve bylo dospívání zřetelněji odlišitelné od dospívání. Tato hranice je v této době stále více nejasná, podobně jako splývání ženské a mužské role. Nyní je období na převzetí role dospělého člověka mnohem delší, na základě toho se prodlužuje délka vzdělávání ale také oddalování rodičovství (Langmeier & Křejiřřová, 2006).

Dospělost je charakteristickou větším emocionálním ukotvením a stabilitou, která značnou měrou souvisí také s rozvojem kognitivním funkcí. V tomto období se také mění vztah s rodiči, jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách: nyní se vztah s rodiči stává více partnerským. Jedním z nejdůležitějších faktorů je

dosažení zralosti. Toto období je také počátkem **generativity**³, mladí dospělí jsou již samostatní, zpravidla nezávislí na primární rodině. Nezávislost vyplývá z možnosti uplatnění se na trhu práce, stabilní profese a založení a udržování vlastní rodiny. Okolo třicátého roku se také zpravidla dostavuje první bilancování nad životem a srovnávání plánů s reálně dosaženými cíli. V průběhu tohoto prvního bilancování se například svodní lidé rozhodují pro sňatek a založení rodiny. (Vágnerová, Vývojová psychologie II., 2008).

V tomto období dochází k několika důležitým změnám a přechodům. Žena si nejdříve zvyká na roli partnerky, manželky a matky. Budování vlastní domácnosti a výchova vlastních dětí je nepochybně velikým životním předělem (Vágnerová, Vývojová psychologie II., 2008).

2.2.2 STŘEDNÍ DOSPĚLOST

Vymezení střední dospělosti se v odborné literatuře poměrně výrazně liší. V následujícím stručném shrnutí střední dospělosti jsem se inspirovala prací M. Vágnerové (2000), která střední dospělost vymezuje obdobím zhruba mezi **40 -50** rokem (Vágnerová, 2000). Pro doplnění jsem také vycházela z práce Craigové a Baucima (1999).

Střední dospělost ze samé podstaty slova „střední“ naznačuje, že se jedná o jakýsi mezník, tedy **střed v životě člověka**. Z toho vyplývá jisté balancování a srovnávání s ostatními z hlediska dosavadních životním úspěchu nebo krachů. Na budoucnost je nahlíženo jako na období již omezeným množstvím zdrojů pro rozvoj a nové věci, na druhou stranu dosavadní kvalifikace životní zkušenosti mohou vést k mnohem většímu rozvoji než dříve. V tomto období také v rodině již fungují mnohdy i několik desetiletí zakořeněné rituály a zvyky, které se příliš nemění. Tyto stereotypy mohou vést k ustrnutí a z toho vyplývající touze po změně (Vágnerová, Vývojová psychologie II., 2008).

Řičan (2004) uvádí, že dobrým prediktorem úspěšného zvládnutí období bilancování je stabilní partnerský vztah, uspokojivý okruh blízkých přátel a jistota

---

³ Termín E. H. Eriksona, pro toto období je charakteristický zájem o rodičovský a příští generace. Období generativity podle Eriksona začíná okolo dvacátého pátého roku, prostupuje tedy mladou i střední dospělost (Hartl & Hartlová, 2000).

s postojích a pracovních dovednostech. Stabilita v mezilidských vztazích je také základem pro menší inklinaci ke změně fyzického vzhledu.

Ve čtvrté dekádě života také vznikají nová manželství, pokud ta první byla neúspěšná a skončila rozvodem. Tato druhá manželství bývají spokojenější, ale ani to není naprostým pravidlem. Okolo druhých manželství mohou vznikat nejrůznější kolize, například pokud mají děti pocit, že jeden z rodičů byl od rodiny novým partnerem odveden, nebo pokud děti nového partnera rodiče plně nepřijmou. Rozvedení rodiče, kteří si již nového partnera nenajdou, nebo jej ani hledat nechtějí, se velmi často citově upnou na své dítě a ve vztahu dítě-rodič se snaží nahradit absencí vztahu partnerského (Říčan, 2004).

Během srovnávání přítomnosti a dosažených úspěchů se může vynořit **krize středního věku**, které je mnohdy doprovázena potřebou změny. Objevuje se také depresivní symptomatika, pocity nedostatečnosti, vyčerpání a syndromu vyhoření. (Vágnerová, 2000).

V některých případech se děti začínají osamostatňovat již v tomto období, což výrazně přispívá k pocitu bilancování a hodnocení. Dospívání dítěte může být vnímáno ambivalentně. Matky na jednu stranu pociťují více vlastní nezávislosti, na druhou stranu jejich dcery potřebují čím dál méně péče a pozornosti, matky se tedy na základě toho mohou cítit stále méně potřebné. V období dospívání dětí se také vytrácí klasická direktivní role rodiče. Dítě si již nenechá příliš zasahovat do života a rodiče ke svému rozhodování potřebuje čím dál méně. (Vágnerová, 2008).

2.2.3 STARŠÍ DOSPĚLOST

Období starší dospělosti podle Vágnerové (2000) **50-60 let**. V této životní fázi se člověk musí vyrovnat především s úbytkem fyzických sil. Objevují se první známky stárnutí. Typickou je fáze stárnutí, kdy si dospělý uvědomuje finalitu svého stárnutí, ale není ještě připraven je přijmout a různými prostředky se snaží udržet současný fyzický stav. V průběhu dalších let se však dospělí s touto finalitou smiřují a jejich zájem se od fyzického upírá spíše k jiným hodnotám (Vágnerová, 2000).

Pro ženy může být velmi náročným **období klimakteria**. Jedná se v podstatě o komplex jak fyzických, tak psychických a emočních změn. Mnoha ženám tyto hormonální změny působí nemalé problémy. Menopauza obvykle přichází mezi 48 a 51 rokem života. U některých žen se však může objevit dříve nebo později. Menstruační cyklus bývá nejdříve přerušovaný a až poté úplně vymizí. V této době se také snižuje hladina estrogenu. Pro ženy jsou velmi nepříjemné zvláště návaly horka, noční pocení, migrény a další doprovodné symptomy klimakteria. Fyzické změny jsou doprovázeny pocitem jakési ztráty ženství. Ženy pod vlivem pocitů ze ztráty svojí reprodukční schopnosti mohou upadnout až do deprese. V této chvíli také většinou přichází ztráta aktivní mateřské role jako takové, děti již majoritně opouští domov a začínají žít vlastní život. Žena tuto změnu může vnímat také pozitivně, jako možnost věnovat se sama sobě a nabytý čas užít dle vlastního uvážení a potřeby (Craig & Baucum, 1999).

Někteří dospělí vnímají období starší dospělosti jako novou výzvu a další možnost rozvoje sebe samého. Objevují se ale také názory, že v tomto období již nic nového přijít nemůže a všechny možnosti jsou viděny jako nenávratně ztraceny. Nicméně v této vývojové etapě se objevuje mnoho změn, před které jsou dospělí postaveni (Craig & Baucum, 1999). Tyto změny však přichází pomalu a předchází jim období charakteristické spíše stagnací, jak v mezilidských vztazích, tak i ve vývoji jedince (Vágnerová, 2008).

Jednou ze zmíněných změn může být právě odchod dětí z domu, ale také různé psychické a fyzické změny. Mnoho z těchto životních transformací se dá předpokládat, situace ale může být ztížena například rozvodem nebo ztrátou zaměstnání. Období odchodu dětí z domu se nazývá syndrom prázdného hnízda, kdy matky truchlí po odchodu dítěte z domu (Craig & Baucum, 1999).

Ve starší dospělosti také některé matky ztrácí své vlastní rodiče a tím se pocit ztráty ještě více prohlubuje. Dcery se v této fázi snaží od matky co nejvíce odlišit. Pokud si matka zakládá na vzdělání, sama je například absolventkou univerzity, dcera se snaží jít proti proudu a vzdělání odsunuje na druhou kolej, nebo se snaží vyniknout v jiném oboru než její matka. Tento odklon od mateřského vzoru mohou matky vnímat jako selhání. **Pokud dcera není dle matky úspěšná, nebo má za sebou již nějaké životní neúspěchy, matka to vnímá více jako svojí prohru.** Tyto dceřiny nezdary vnímá jako vlastní selhání v mateřské roli, zvláště

pokud má pocit, že dceři věnovala všechnu možnou lásku, čas a prostředky. (La Sorsa & Fodor, 1990).

Jak jsem již zmínila, primárním úkolem matky ve starší dospělosti je vzdát se stávajících mateřských rolí, přijmout a naučit se role nové. Matky v této fázi separaci dcery prožívají bolestně a pocíťují ji primárně jako ztrátu, která může být doprovázená až depresi. Ženy separaci dcery prožívají s mnohem většími obtížemi než muži. Doposud bylo úkolem matky vytvořit s dcerou jakousi pevnou jednotu, a v tomto období je jejím úkolem tuto jednotu pomalu rozpouštět a dát dceři možnost se separovat. Na druhou stranu, některé matky pocíťují potěšení a uspokojení s tím, jak se jejich dcery osamostatňují a tuto svobodu jim bez výhrad umožňují (Bassoff, 1987).

Rolí matky v tomto období je především nechat své děti odejít, přivést je k samostatnému životu a dát jim možnost samostatný život také žít. Jednou z nejlepších cest jak toho dosáhnout, je diskutovat s mladým dospělým o jeho možnostech a další životní dráze, poskytnout rady a zkušenosti, ale také přijmou názory dítěte a jeho rozhodnutí. **Úkolem matek je jednoduše naučit se nechat své děti jít** (Craig & Baucum, 1999).

Dalším úkolem je přijetí partnera dítěte. Akceptace tohoto nového člena jako rovnocenného primární rodině. Důležité je také vyrovnat se s tím, že tento nový člověk se v životě dítěte stává důležitějším a důvěrnějším bodem, než jsou rodiče. Názory rodičů na životní partnery se liší hlavně z toho důvodu, že každá strana na partnera nahlíží z jiné perspektivy (Hrdlička, Kuric, & Blatný, 2006).

Závěrem této kapitoly bych ráda zmínila, že vývojová období se různě překrývají a do značné míry také záleží na individualitě každé rodiny a jedince. Mojí snahou bylo shrnout důležité charakteristiky, které nemusí platit bezvýhradně ve všech rodinách.

3. DOSPĚLÁ MATKA, DOSPĚLÁ DCERA

Žádný vztah není tak hluboký jako právě dyadický vztah mezi matkou a dcerou. Sdílí psychické, emocionální a spirituální spojení, které ostatní nikdy nezažili (Wiggs, 2011).

Vztah mezi matkou a dcerou se liší od všech ostatních jak rodinných, tak mezilidských vztahů: můžeme ho nazvat unikátním fenoménem. Sdílí psychické, emocionální a spirituální spojení, které ostatní nikdy nezažili (Wiggs, 2011). Každý rodinný vztah můžeme označit jako komplikovaný a jedinečný. Veřejný obraz útulnosti a naprosté oddanosti ve vztahu matka a dcera je však naprosto chybným zjednodušením tohoto vztahu, který je plný intimního sdílení ale také skrývání, vířících se psychodramat úsudku, schválení a přijmutí, ale také neschopnosti žít podle představ druhého (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

Mnoho faktů o tomto vztahu se odvíjí od patologických vztahů. Jen málo je popsán zdravý vývoj vztahu mezi matkou a dcerou v průběhu života matky a jejího stárnutí. Identifikace mezi matkou a dcerou probíhá celý život, začíná již péčí o novorozence a pokračuje napříč životem dcery a formuje její identitu. **Dcery se od svých matek učí ocenit hodnotu zachování vztahu, učí se vidět sebe v kontextu jejich vztahů s ostatními** (Wiggs, 2011).

3.1 SPOKOJENOST VE VZTAHU

Vztah s rodiči se považuje za důležitý obzvláště v období dětství. Ve chvíli, kdy dítě dospěje, tyto vztahy přestávají být ústředními. Všeobecně přijímaným faktem však je, že **matka jako ústřední postava významnou měrou figuruje i v dospělém životě své dcery.** Matka neustále poskytuje své dceři oporu a podporu. Pouto mezi matkou a dcerou tedy neustále pokračuje, i když v pozměněné formě. V tomto navazujícím vztahu se zpravidla cítí lépe matka, než dcera (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011).

Spojenost ve vztahu mezi dospělou matkou a dcerou determinují především tyto faktory: náklonnost, emocionální důvěra, respekt, důvěra, blízkost a láska. Tyto faktory také určují celkovou spokojenost s rodinnými vazbami (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011).

Důležitým aspektem ve vztahu mezi dospělou matkou a dcerou se ukazuje být právě důvěra. **Důvěra v sobě zahrnuje nejen víru v upřímnost záměrů druhého**

člověka, ale také očekávání v důsledné reagování druhého na potřeby a přání. Na počátku vztahu je dcera jako dítě závislá na své matce, už tento raný vztah tedy predikuje kvalitu vztahu v dospělosti v závislosti na míře důvěry, která se v tomto raném období vytvoří. Malá míra pocitu důvěry v dětství tedy vede k menší spokojenosti ve vztahu dospělé dcery a matky (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011).

Vztahy k rodičům se liší od ostatních (romantické nebo přátelské vztahy) už tím, že v případě rodičů nemáme volbu. Přátele a partnery si vybíráme sami, tak aby nám co nejvíce vyhovovaly. Rodiče přijímáme, více či méně, takové, jací jsou. To samozřejmě platí i opačným směrem tedy od rodičů k dětem. Podle **teorie kognitivní disonance** ²měníme své přesvědčení o vztahu, který nemůžeme nijak změnit, nebo zpochybnit jeho existenci, tedy o vztahu k matce. Vztahy mezi dospělou matkou a dcerou mají tedy velký potenciál k tomu být v tomto směru dobrými. Dcera má totiž velkou motivaci vztah s matkou přijímat takový jaký je, z principu toho, že se jedná právě o její matku, a to je neměnným faktem (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

3.2 DOSPĚLÉ DCERY A DŮVĚRNOST

Jako důsledek dospívání a zrání si dcery již nepřejí tolik důvěrných hovorů se svou matkou. Může chvíli trvat než se názor na ony důvěrnosti a hranice intimity sladí. V tomto meziobdobí si dcera u některých důvěrnějších rozhovorů může připadat velmi nepříjemně. Mohou jí vracet do období dospívání nebo dětství, nebo si dokonce může připadat jako u výslechu. Přílišná důvěrnost ze strany matky na ni působí dotěrně a vtíravě, jednoduše má pocit, že matka již do některých jejich problémů nemá právo vstupovat, natož ji soudit nebo hodnotit. **Dospělá dcera si už tolik nepřeje, aby jí matka přímo zasahovala do života, jak to bylo dříve běžné.** Pro matky je těžké poznat moment, kdy je jejich zájem o dceru ještě v pořádku a mezi tím, kdy jej dcera vnímá již jako dotěrný (Tannen, 2006).

Pro matku je velmi složité najít hranici mezi důvěrností a dotěrností. Paradoxně mnohem více konfliktů vzniká mezi dvojicemi matek a dcer, kde dříve panovalo téměř bezvýhradné sdílení životních událostí, změn a mnoho dalšího. Je to způsobeno právě osamostatněním se dcery a její dosažení dospělosti. Pro dcery je tato změna přirozeným, postupným vývojem. Matky jsou zvyklé na starý způsob komunikace

a novému nastavení si musí přivyknout. A právě tento krok je mnohem obtížnější a bolestivější pro matky, které byly zvyklé o svých dcerách vědět v podstatě vše (Tannen, 2006).

S důvěrností je neodmyslitelně spojen stud. Stud je ve vztahu mezi matkou a dcerou mnohem méně zřetelnější, než například ve vztahu mezi matkou a synem. Také exprese studu je více patrná u vztahu mezi synem a matkou. Jedním z důvodů je to, že matka s dcerou sdílí stejnou pohlavní identifikaci, ve vztahu se tedy zpravidla neobjevují komplikace vyplývající z této rozdílnosti. V souladu s pohlavní rolí však ženy prožívají stud více než muži a je u nich i více patrný. V souvislosti se studem tedy dcera k matce jako k ženě neprožívá tolik ambivalentních pocitů. V případech, kdy je pro dceru obtížné stud před matkou prožívat, nebo jen dávat najevo, se objevuje hněv. Tento, ze zjevného studu, může být mnohem více škodlivější, než stud sám, protože i prožívání hněvu může dcera vyhodnotit jako hanebné (Lewis, 1995)

V případě studu a jeho prožívání hraje velkou roli podobnost mezi matkou a dcerou. Obě, matka i dcera, sdílí stejnou schopnost k emocionálnímu prožívání studu. Reakce na stud (většinou smutek) je další z příkladů, které matka a dcera při prožívání tohoto komplikovaného citu sdílejí (Lewis, 1995).

3.3 PODOBNOST

Jeden z aspektů, které děti vážou k rodičům je podobnost. Pokud se dítě nejen chováním, ale také vizuálním vzezřením podobá rodičům, je zpravidla více přijímáno než to, které se například úplně odlišuje. Podobnost pomáhá mezi rodiči a dětmi vytvořit pocit sounáležitosti. **Matka tedy bude více tíhnout k dceři, která je jí nějakým způsobem podobná.** Může se jednat o podobnost jak fyzickou, například dcera má stejné vlasy, oči nebo znaky charakteristické také pro matku. Může se jednat ale také o podobnost z hlediska vlastností, například dcera stejně jako matka tíhne spíše k humanitním oborům (Filliozat, 2011).

Dcera na jednu stranu oceňuje matku, její povahu, ale také charakterové rysy a postoje, ale na druhou stranu má silnou touhu se od ní chce odlišit, být jiná. Kladné hodnocení vztahu matka-dcera se nevyklučuje právě s touhou o odlišení se od své matky. Dcery a matky se v této situaci také dotýkají dimenze autonomie a provázanosti (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

Matky a dcery po celou dobu svého vztahu naráží na vymezování hranic vlastní identity a podobnosti s matkou. Vlivem již zmíněné socializace v raném dětství mají matka s dcerou podobné názory a postoje. Některé podobnosti vyplývají také z jejich velmi blízkého spojení. O ohraničení vlastní identity dcera usiluje hlavně v období puberty, které je pro to typické, ale i nadále se s tímto aspektem vztahu potýká (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

S podobností nesmazatelně souvisí také odlišnost. Dcera se od svým matek mnohdy liší více, než by si matky přály, nebo než si samy kdy představovaly. Toto odlišení se může dotýkat pouze marginálních věcí jako je účes nebo způsob bydlení. Může se ale také jednat o odlišnosti velké, jako je například odlišná víra nebo naprosto rozdílný způsob života, hodnot a postojů. S těmito odlišnostmi se vytváří mnoho třecích ploch. Konflikty na základě odlišnosti nejsou mezi matkami a dcerami nijak výjimečnými (Tannen, 2006).

Čím je dcera starší tím více si na základě postojů a chování připadá podobná své matce. Mnoho dcer dokonce pocítuje úzkost při zjištění, že mluví, chovají se, nebo vypadají jako jejich matka. Způsobeno to může být faktem, že na základě podobnosti s matkou vidí samy na sobě chyby, které svým matkám zazlívaly. Pro ukázkou zde uvedu několik odpovědí dcer na otázku, zda jim lidé říkají, že jsou v něčem podobné své matky: „*Vždycky když si chce něco obléct a matka řekne: „Jé, to je tak roztomilé.“ Musím se jít okamžitě převléct. Protože když ona o něčem řekne, že je to roztomilé, většinou to znamená, že je to ošklivé*“. Oproti svým dcerám jsou matky za podobnost většinou rády, ale většinou jim nevadí ani odlišnosti. Rozdíl mezi sebou a svojí dcerou také vnímají jako dceřinu výhodu (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

Mnohem obtížnější je ovšem definovat podobnosti, které nejsou zřejmé, ale přes to ve vztahu matka-dcera nezpůsobují problémy. Obě, matka i dcera jsou si těchto odlišností vědomy, ale berou se spíše s nadhledem, občas i s humorem. Například komentuje matčinu nulovou oblibu zvířat, na druhou stranu však s úsměvem dodává, že ona například nemá ráda děti. Svou výpověď tedy dává najevo, že jsou obě soucitné, ale každá odlišným způsobem (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

3.4 BLÍZKOST A RODINNÁ HISTORIE

Blízkost ve vztahu můžeme popsat jako faktor toho, do jaké míry člověk cítí, že jeho partner je zapojen do každodenních aktivit jeho života a do jaké míry je tento vliv důležitý pro jeho rozhodování. Blízkost mezi matkou a dcerou tedy zahrnuje dimenzi toho, do jaké míry se dcera cítí být spojena s matkou a naopak, ale také to, jak si navzájem připadají být podobné a propojené (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011). **K blízkosti výrazně napomáhá sdílení detailů každodenního života.** I tyto vyřčené maličkosti posilují vztah a pomáhají budovat blízkost (Tannen, 2006).

Dcery však potřebují jistou separaci od své matky ani blízkosti by tedy nemělo být příliš, zvláště té nevyžádané. Přílišná blízkost tedy jejich vztahu za jistých okolností může spíše uškodit (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011).

V otázce kvality vztahu mezi matkou je směrodatným faktorem také vztah v minulých generacích (Streep, 2009). Nesmíme také opomenout to, že matky jsou zatížené historií vztahu se svojí vlastní matkou. Předávají tak vzorce z minulého vztahu do vztahu nového, a to jak ty pozitivní, tak i negativní (Filliozat, 2011). Pokud si sama matka celý svůj život připadala nemilovaná, nedostávalo se jí dostatek přijetí, dá se očekávat, že tato matka bude mít také větší problém s přijetím svojí vlastní dcery. Podle perinatálních psychologů se dokonce schopnost empatie matky podílí na vytváření struktury vyvíjejícího se mozku dcery (Streep, 2009).

Vztahové a emocionální vzorce jsou přenášeny z jedné generace na druhou pomocí představ, vyplývajících ze samotné povahy těchto rodinných vztahů a projekcí, které se zde přirozeně vyskytují. Tyto vzory jsou velmi rezistentní a to i ke změnám nebo omezením reality. Dcery si tedy sebou nesou vzory vzniklé během jejich vlastní separace a procesu individuace a ty poté působí na jejich děti a do značné míry ovlivňují jejich vlastní proces separace (Charles, Frank, Jacobson, & Grossman, 2001).

Problémem se také mohou stát obavy matky a zklamání, která si nese z předchozích životních zkušeností. Tyto negativní zkušenosti potom mnohdy nevědomky projikuje na svoji dceru. Příkladem může být matka, která nesnese pláč, nebo hlubší emocionální projev. Dcera by se dle ní, za takový projev měla cítit zahanbená, reálně to může být ale projev právě matčina studu, pramenícího z předešlé negativní zkušenosti, ve které se ocitla (Filliozat, 2011).

Vzpomínky matek na jejich vlastní období separace a získání nezávislosti ve značné míře ovlivňují pozdější chování k jejich vlastním dcerám. Studie zabývající se touto problematikou zdůrazňuje, že období získávání nezávislosti dcery může být velmi obtížné, doprovázené konflikty plných emocí. Vliv má také potlačování vzpomínek na období separace. Dcery matek, které výrazně potlačily negativní vzpomínky na separaci jsou následně mnohem více závislé na svých matkách než ty dcery matek, které svoji separaci otevřeně reflektují jako omezující. Matka, která má na vědomí výchovné chyby nebo například omezování v období separace se pravděpodobně bude snažit, aby její dcera měla v tomto ohledu mnohem lepší zkušenost (Charles, Frank, Jacobson, & Grossman, 2001).

I dospělá a zralá žena touží po přijetí ze strany svojí matky. Sebevědomí této dospělé, samostatné ženy může trpět ambivalentním vztahem, který s matkou měla nebo má (Filliozat, 2011).

3.5 POTŘEBA SOUHLASU

Mnoho dcer cítí potřebu získávat od matky souhlas. Mít potvrzení toho, že to co právě dělají, je z pohledu matky žádoucí a přijímané. Mnoho dcer touží po bezvýhradném souhlasu, nikoliv jen částečném potvrzení s jemnou nebo větší výtkou. Nesnesou sebemenší kritiku ze strany matky. Tímto se matka dostává do konfliktní situace. Stejně jako dcery vyžadují souhlas, tak i matky mají potřebu dcerám udílet rady a vyjadřovat svoje stanoviska k jejich rozhodnutím. **Pro matky není snadné sledovat chybování svých dcer a přitom nemít možnost zasáhnout.** Mnoho matek pociťuje rozpor mezi tím, co by dcera chtěla slyšet a tím, jak skutečně zní jejich mateřská rada. Ve snaze dceři neublížit může být jejich souhlas méně upřímný. Na druhou stranu, některé matky otevřeně vyjadřují svůj názor bez ohledu na možnou reakci dcery. Tím se vynořuje druhá varianta konfliktu (Tannen, 2006). V tomto kontextu také můžeme mluvit o potřebě respektu. Respektem v tomto smyslu myslím, přijetí dceřiných rozhodnutí a činů a navzdory vlastnímu přesvědčení a o jejich nepřilísné vhodnosti (Filliozat, 2011).

Pokud dceři významně záleží na matčině souhlasu, tak se její výtkou nebo kritikou cítí ublížená. Problém na základě vyjádření a potřeby souhlasu se objevuje zejména,

pokud se tento problém zacyklí a ani jedna strana o něm otevřeně nemluví (Tannen, 2006).

Potřeba souhlasu ze strany matky se objevuje u dcer v různém věku a liší se také její intenzita. Některé dcery souhlas matky potěší, ale pokud se jim ho nedostane, necítí žádnou křivdu. Matčin souhlas je při jejich rozhodování pouze jakýmsi bonusem (Tannen, 2006).

3.6 SOUROZENECKÝ VLIV

Podobně jako rodiče, tak i sourozenci zaujímají důležitou roli v životě jedince. Starší sourozenci jsou zpravidla vzorem pro ty mladší. Starší sourozenci také stanovují jakési normy a model fungování, ke kterému se poté mladší sourozenec může postavit, tedy jej přijmou, vyhranit se proti němu a podobně. Například dívky, jejichž sestra otěhotněla jako velmi mladá, přijímají dospívající matky s mnohem větším pochopením a nejsou proti němu nijak zaujaté. Sestry ale také navzájem srovnávají své vzdělání a celkovou oblibu v kolektivu (East, 1996).

Vztah mezi mladší a starší sestrou prochází podobně jako mnoho dalších vztahů obdobími vzájemné blízkosti a odstupu. Pouto mezi sourozenci je však jedním z nejpevnějších. Toto pouto je většinou silnější v případě, že v rodině a obzvláště mezi rodiči panuje harmonie a porozumění. Mezi sourozeneckými vztahy však všeobecně nepanuje pouze harmonie, ale také konflikty a rivalita. **Rivalita mezi sourozenci je běžná v období dětství, kdy se spontánní, starostmi nezatížené děti připravují na roli dospělých** (East, 1996).

V mnoha případech jsou sourozenci povahově naprosto odlišní. Například dvě sestry spolu mohou sdílet jeden pokoj, chodit do jedné školy, ale přesto každá bude svým projevem naprosto jiná. Není výjimkou, že jedna ze sester zastává roli rozumné a rozvážené dívky, zatímco její sestra je na základě své povahy a projevů vnímána spíše jako neukázněná a nespoutá. Tyto rozdíly přetrvávají až do dospělosti, kdy jedna ze sester se více stará o svoje rodiče, zatímco druhá je více pro sebe. Jedna ze sester také může být závislejší na matce, tímto se vztah mezi sestrami, ale i mezi „odmítanější“ dcerou a matkou zhoršuje (Streep, 2009).

V sourozeneckých vztazích se také docela přirozeně objevuje žárlivost. **Žárlivost se spíše objevuje ve vztahu staršího sourozence k mladšímu.** Starší sourozenci jsou totiž často „odsunuti“ po narození mladšího, nebo to tak alespoň vnímají. Po narození mladšího sourozence se také po těch starších většinou vyžaduje více samostatnosti a zodpovědnosti. Tento nepoměr většinou přetrvává celý život. Žárlivost mezi sourozenci se objevu prakticky při jakémkoliv věkovém rozestupu, liší se však svou formou. Žárlivost a soupeření pochopitelně ovlivňují také vztah mezi matkou a dcerou. Zvláště pokud matka straní jedné dceři nebo synovi, nebo například vyvolává nepoměr mezi rozložením zodpovědnosti na jednotlivé děti (Daloz, 2002).

4. KOMUNIKACE MEZI MATKOU A DCEROU

Ve čtvrté kapitole se zaměřím především na komunikaci mezi dospělou matkou a její dospělou dcerou, nebo dcerou v období adolescence. Komunikace je všeobecně vzato velmi důležitým prostředkem v mezilidském kontaktu. **Na správné komunikaci mnohdy závisí kvalita vztahu a to nejen v případě matek a dcer.** Správná komunikace v rodině může dopomoci k vyřešení mnoha problémů a některým může i velmi dobře předejít (Segrin & Flora, 2005)

Matky směrem ke svým dcerám občas používají až příliš zkonstatělé fráze, všeobecné pravdy, které považují za platné. Bez ohledu na situaci, momentální stav dcery, nebo rodinou historii často zapomínají, jaké tyto výroky mohou mít dopad na dcery a její vnímání sebe samé. Dcery mají přirozenou tendenci brát tyto výroky matek jako univerzální pravdu. Už tím je naznačen komunikační problém, vyplývající z tohoto komunikačního vzorce. Pokud dcera totiž nějaký matčin výrok vezme jako bezvýhradně platný a správný, může se u ní objevit snaha matce vyhovět. I v případě, že dcera matčinu radu neuposlechne, cítí ambivalentní pocity a zažívá nejistotu ze svého rozhodnutí, ale také výčitky z toho, že se nezachovala tak, jak by si matka přála (Novák, 2008).

Na druhou stranu kvalitní komunikace mezi matkou a dcerou z hlediska sdílení interních informací je ústřední pro dobrý vývoj přátelského vztahu mezi ženami. Dobrou komunikaci zatěžuje zejména neschopnost, nebo nepřiměřená ochota dcery, nebo matky vysvětlit vzniklá nedorozumění a nepochopení. Komunikace na úrovni matka-dcera se přes všechnu snahu obou stran pravděpodobně nebude podobat například komunikaci mezi blízkými přáteli (Gordon & Shaffer, 2009).

4.1 SDÍLENÍ A POVÍDÁNÍ

Sdílení informací mezi ženami je podstatnou částí komunikace. **Některé informace však ze všech lidí nejvíce pochopí matky.** „*Komu jinému bych mohla říct, že ten svetrík, který jsem měla vyhlédnutý, je konečně ve výprodeji? Koho jiného by to zajímalo?*“ (Tannen, 2006, str. 24) dcery si s matkami vyměňují a sdílí informace, které by ostatní pravděpodobně považovaly za banální a nepodstatné. Právě těmito drobnostmi si ale dcera s matkou vyjadřují svoji blízkost. Povídání a sdílení takovýchto malých drobností se vztahu matka-dcera jeví velice suportivně. Dcery matkám často

říkají i marginální problémy svého života s těmi většími se již ale z ochranných důvodů matkám příliš nesvěřují (Tannen, 2006).

Kvalita povídání mezi matkou a dcerou závisí také na správném načasování. Matka pravděpodobně narazí, pokud si chce povídat ve chvíli, kdy je dcera zabraná do vlastních myšlenek nebo se soustředěně věnuje jiné činnosti. Naopak i matka může být zaneprázdněná a momentálně ne úplně nakloněná poslouchat. Harmonie ve sdílení informací je tedy velmi podstatná (Apter, 2004).

Dcery a matky jsou také navzájem schopné odhalit, jaké ta druhé pravděpodobně prožívá emoce. Povídání je ve vztahu mezi matkou a dcerou velice důležitým prvkem, i když ne zcela bezproblémovým. Mnoho žen, které mají dceru i syna a jsou tedy schopny jakéhosi srovnání, uvádí, že si mnohem častěji povídají s dcerou než se synem. Čím častěji také komunikace probíhá, tím je pravděpodobnější, že obě strany jsou schopné odhalit skryté významy a další negativní prvky ztěžující komunikaci. Z toho důvodu se také z banálního povídání může vyvinout hádka (Tannen, 2006)

4.2 DVOJNÁ VAZBA

Problémovou je také ve všech mezilidských komunikacích **dvojná vazba**. Dvojná vazba je definována jako: „*Způsob komunikace, při níž jedinec přijímá od osoby, která je pro něj významná, neslučitelné informace současně ať již jde o logický protiklad, nebo rozpor mezi verbální a neverbální složkou sdělení, čímž se nachází v neřešitelné situaci, protože k němu přicházejí matoucí tvrzení, neproveditelné rady a pokyny současně.*“ (Hartl & Hartlová, 2000, str. 664).

Autor teorie G. Bateson předpokládal, že dvojná vazba, jakožto dlouhodobě působící prvek komunikace, může za jistých okolností podnítit vznik komplementární schizofrenie. Pokud se jedinec ocitne v situaci, kdy je nucen čelit dvojně vazbě, bude pravděpodobně reagovat jako člověk se schizofrenií. Odpověď na komunikaci obsahující dvojnou vazbu je často neadekvátní. Jedinec konfrontovaný s dvojnou vazbou často výrok bere doslova. Nerozpoznává metafory, to je výsledkem pochyb nad tím, jak zachycenou informaci pochopit. Lidé setrvávají ve vztahu, kde se pravidelně objevuje dvojná vazba, neumí dobře rozpoznat komunikační nuance při hovoru s druhými. Ztrácí cit pro různé významy a kontexty běžných, například zdvořilostních

otázek a nedokázou je adekvátně posoudit (Bateson, Jackson, Haley, & Weakland, 1956).

Matky používají dvojnou vazbu například po rozvodu. Na jednu stranu po dceři požadují, aby dobře vycházela s oběma rodiči, na druhou stranu je ale v jejím chování patrné, že si nepřeje, aby dcera udržovala s otcem dobré vztahy. Někdy je toho chování doprovázeno i slovní výhružkou nebo varováním (Novák, 2008).

Příkladem dvojně vazby může být matka, která nepřijme, nebo si neuvědomuje, pocity úzkosti nebo nepřátelství ke svému dítěti. Tuto ambivalenci se snaží zamaskovat přehnaně milujícími projevy. Tímto se snaží přimět dítě, aby ji přijímalo a vidělo jako milující matku. Pokud tak dítě neučiní, matka se stáhne (Bateson, Jackson, Haley, & Weakland, 1956).

4.3 SKRYTÝ VÝZNAM

Komunikaci jako takovou také ztěžuje **skrytý význam sdělení**. Každá forma dorozumívání se má svůj denotační⁴, ale také konotační⁵, tedy skrytý význam. Dva stejní lidé se jen zřídka shodnou na stejném významu téhož slova. Každý určitou výpověď interpretuje jiným způsobem. Způsobují to jak naše předešlé zkušenosti, tak komunikační vzorce a hlavně osobnostní nastavení každého jedince. Tyto skryté významy jsou však v komunikaci velmi problematické. Zpravidla totiž vyvolávají velmi silnou emoční reakci. V běžné komunikaci se lidé (matky a dcery nevyjímaje) velmi často schovávají za denotační význam odpovědi. A právě v tomto bodě se komunikace velmi často dostává do slepého bodu. Jedna strana trvá na doslovném znění své výpovědi a druhá strana se velmi emotivně zaměřuje pouze na skrytý význam, tím více pokud má dojem, že skrytý význam je namířen útočně, slouží k zahanbení nebo pokárání (Tannen, 2006).

Dcera může ve skrytém významu chápat matčiny rady spíše jako kritiku jejích dovedností nebo samostatnosti. Dcera v matčiných připomínkách může vidět spíše výtku ke svým schopnostem než dobře míněnou pomoc (Apter, 2004).

---

⁴ Denotátem se rozumí přesný význam slova (Wikipedia, 2014)

⁵ Konotační význam slova je asociativní, jeden výraz může mít několik konotačních významů (Wikipedia, 2014)

Matky s dcerou si málo kdy uvědomují, že to co říkají jedna druhé, má kořeny v daleké minulosti. Sdělení vyřčení v tento moment má jiný význam, pokud se vztahuje, nebo jen lehce naráží na nějaký problém nebo slepé místo, které se ve vztahu matky s dcerou někdy v minulosti vyskytlo. Dcery i matky vlivem těchto zkušeností a komunikačních vzorců již očekávají jistý typ reakce. To co slyšíme si tak vykládáme pořád stejně, i v případě absence skrytého významu nebo změny jeho obsahu. Je velmi těžké se těchto komunikačních vzorců zbavit, zvláště pak pokud se často opakovaly (Tannen, 2006).

Skrytý význam však nemusí ve vztahu působit pouze negativně. Jeho funkce může být a také často je pozitivní. Mezi matkou a dcerou může pomoci k vytvoření pevnějšího a láskyplnějšího pouta. Mezi matkami a dcerami probíhají drobné komunikační vzorce, které dokážou dešifrovat jen ony samy. Dcera například může za matkou přijít s naprostou banalitou, ale matka i tento zanedbatelný problém bere na vědomí s vážností. Nejde tolik o problém jako takový, o jeho vyřešení nebo správné zvládnutí, důležité je hlavně přijetí a projevení zájmu. Ve skrytém významu matka dceři ukazuje, že o ni má zájem, a že vše, co jí dcera potřebuje sdělit, vnímá jako důležité (Tannen, 2006).

Zranění v důsledku komunikace také nastává v případech, kdy se dospělá dcera matce svěří se svým problémem, ale u matky v tuto chvíli ještě přetrvávají silné ochranné a pečovatelské tendence z dob, kdy dcera ještě nebyla dospělou. Dochází tedy k tomu, že dcera dostává ponaučení nebo i hodnocení místo pouhého vyslechnutí a pochopení, o které jí především šlo. **Tyto dobře míněné rady ze strany matky dcery přijímají spíše jako kritiku** (Tannen, 2006).

5. AMBIVALENCE VE VZTAHU MATKY A DCERY

Právě hluboké pouto mezi matkou a dcerou je potencionální úrodnou půdou pro nejrůznější konflikty a vzájemná zranění. V následující kapitole se tedy budu zabývat právě ambivalentností vztahu matka-dcera, který je mnohdy stejnou měrou zraňující jako blízký a plný lásky (Fulle & Plum , 2010).

Dalším důvodem, proč je vztah mezi matkou a dcerou složitější a náročnější je také fakt, že matka zná dceru od narození. Navzájem spolu sdílí spoustu intimních chvil, důvěrně se znají, a proto také vědí jak jedna na druhou zapůsobit, v případě konfliktu jsou si tedy vědomé toho, jak jedna druhou zranit, a to co nejefektivněji. Konflikty mezi matkou a dcerou právě z tohoto důvodu bývají velmi bolestné (Novák, 2008).

5.1 NE DOST DOBRÁ MATKA

„Neodvážila jsem se mluvit přede všemi, ale chtěla jsem vám to říct. Nikdy jsem neměla ráda svoji dceru, je jí dvanáct. Když se mě zeptá, jestli jí mám ráda, lžu. Nemůžu ji říct, že ji nemám ráda, to taky není úplně pravda. Sice ta paní během přednášky říkala, že každý má rád po svém, ale já prostě vím, že jsem svoji dceru nedokázala mít nikdy ráda. Moc mě to trápí.“ (Filliozat, 2011, str. 5).

Výše uvedenou citaci jsem použila pro lepší demonstraci obtíží, se kterými se ženy mohou setkat při snaze stát se dobrou matkou. Výpověď ženy také ukazuje na problém, že ne každá matka miluje svoji dceru, ba naopak, že tento vztah bývá přeceňován a romantizován. Úryvek dle mého plně vystihuje možné obtíže, které ve vztahu matky a dcery mohou vyvstat. Je také ukázkou toho, že tento dyadický vztah je velmi komplikovaný. Právě pro velkou složitost a různorodost vztahu matka-dcera by bylo zavádějící předpokládat, že tento vztah je vždy idylický a bezkonfliktní (Filliozat, 2011).

McBride (2008) ve své knize uvádí jak těžké je pro odmítané dcery vyrovnat se s bolestí. Žádná dcera si o své matce nechce myslet, že není schopná naprosté a odevzdané lásky a péče. Například Svátek matek je celosvětově velmi uznávaným

a oslavovaným, protože právě mateřství obnáší naprosté odevzdání sebe ve prospěch druhého, tedy ve prospěch dítěte.

Fischerová (1986) uvádí tři možné krize mezi matkou a dcerou.

1. **Přílišná cenzura ze strany dcery.** Dcery již zkrátka s matkou nesdílí tolik věcí jako dřív. Odmítají s matkami konzultovat své nové zkušenosti.
2. **Větší nárůst hádek.** Dcery se více vyhraňují proti svým matkám. Hádky se mohou dotýkat naprosto banálních témat, jako je například úklid pokoje. Ale mohou se týkat také dceřina partnera nebo její další životní dráhy.
3. **Emocionální stažení se dcery.** Dcera okolo sebe postaví jakousi neproniknutelnou zeď a matku odsune za její hranice. Dcery sami sebe prezentují jako plaché, ale zároveň tvrdohlavé.

Novák (2008) ve své knize hovoří o matkách, které by pro své dcery udělaly prakticky vše, na co jejich síly stačí, a přesto ve své snaze často narazí. Dcera může lásku pociťovat spíše jako omezující a svazující. Na druhou stranu nechce matku odmítat, protože touží po její podpoře a přijetí.

Jako příklad a lepší znázornění vztahu uvádím vzorce vztahu matka-dcera a jejich charakteristiku podle Millera (1995, in Wiggs, 2011):

- **Vyhýbající se vztah** je typický ambivalentností, opakují se zde vzorce oddalování se a opětovného sbližování.
- **Pečovatelský vztah** je typický změnou rolí. V tomto vztahu, dcera pečuje o zranitelnou matku a přejímá její úlohy. O tomto jevu (parentification) se zmiňuji výše.
- **Servisní vztah** charakterizuje tolerance a odpuštění. Je zde patrný přechod z dřívějšího konfliktu ve vztahu k přijetí.
- **Vztah vyjednávačský** je popsán jako schopný kompromisu a schválení. Objevuje se zde vyhledávání vzájemnosti.
- **Dobří přátelé**, typ vztahu plný vzájemnosti. Obvykle jde o trvale úzký vztah.

Již z této charakteristiky je patrné jak variabilní vztah mezi matkou a dcerou může být. Z textu také vyplývá, že ne všechny vztahy matka-dcera jsou plné porozumění a sounáležitosti, ale že i konflikty zde mají své místo.

5.2 ROMANTIZACE VZTAHU

Romantizací vztahu mezi matkou a dcerou se ve svém článku zabývá O'Connorová (1989). Otazník nad idylickým vztahem mezi matkou a dcerou vyjadřuje samotný název článku: *Vztah dospělé matky a dcery jako jedinečný všestranně blízký*. Connorová zde polemizuje nad možností, že vztah mezi matkou a dcerou je zkreslován společností, feministickými a genderovými předsudky. Ve studii je také poukázáno na nedostatečné podložení bezproblémového vztahu mezi matkou a dcerou, kvalitními výzkumy. Tento fakt se do dnešní doby příliš nezměnil (O'Connor, 1989).

Idealizace vztahu mezi matkou a dcerou může být výsledek idealizace mateřství jako takového. Vliv má také záměna blízkosti za výchovu. Je také důležité rozlišit starání se o někoho ve smyslu zajišťování jeho potřeb a starání se o někoho i se zapojením emocionální složky, která je zvláště ve vztahu rodič-dítě velmi důležitá (O'Connor, 1989)

Feministky jako například Reichová (1982, in O'Connor, 1989) a Eichenbaumová a Orbachová (1984, in O'Connor 1989) tvrdí, že definice feminity a mateřství v podstatě vytváří situaci, ve které jsou ženy odcizeny od svých vlastních pocitů a zkušeností a stávají se vloženými do kulturního „Prokrustova lože“, ve kterém se u matek předpokládá, že budou mučednice a od dcer se očekává, že budou zodpovědné. Tato situace znemožňuje, aby mezi matkou a dcerou nastala skutečná výměna emocí. Vztah mezi matkou a dcerou popisují jako plnící se nereálnými očekáváními na obou stranách. Nevyhnutelnými důsledky jsou pak zklamání, zlost, vztek a vina. Tyto pocity jsou obvykle skryté pod rouškou povrchní lásky, která vede k citovému vztahu, a to právě i přes vnitřní napětí (O'Connor, 1989).

O'Connor (1989) uskutečnila výzkum právě na téma přeceňování vztahu mezi matkou a dcerou, jeho romantizaci a univerzální kladné hodnocení. Do výzkumu bylo zahrnuto 60 žen, které byly náhodně vybrány ze vzorku 71 nahraných rozhovorů vybraných z evidence. Všechny ženy byly vdané, jejich věk byl v rozmezí 20-40 let, jejichž nejstarší dítě nepřesahovalo hranici patnácti let. Tyto ženy většinou dosahovaly minimálního vzdělání (školu opustily okolo patnáct let) a pracovaly na částečný úvazek. Výzkum byl proveden na základě podrobného interview. Zkoumán byl vztah těchto žen ke své matce (O'Connor, 1989).

V souvislosti rozhovoru, který se zabývá všemi aspekty jejich života, byly ženy dotázány, zda by mohly říci, co pro ně znamená mít někoho blízkého, popřípadě, zda někoho takového mají nebo měly, s výjimkou svých dětí a manžela. 80% z šedesáti žen zmínilo alespoň jednu osobu. Dále byl vztah matky a dcery zkoumán v pěti dimenzích a to: přátelství, intimita, péče, vazba (pouto), solidarita. **Ve výsledku jen zhruba ¼ žen viděla svoji matku jako blízkou (16/60).** Z výzkumu byly vyloučeny ženy, jejichž matka již nežila, v závěru tedy 16 z 52 žen svoji matku považovaly za blízkou (O'Connor, 1989).

Matky, které ženy označily, jako blízké měly podobné charakteristiky: svoji dceru podporovaly, pomáhaly jí v praktických věcech, tolerovaly její probíhající závislost a také téměř dvakrát častěji bydlely ve stejné čtvrti (O'Connor, 1989).

Jak již jsem uvedla výše: ve společnosti panuje všeobecně zakořeněný názor, že mezi vztahem matka-dcera nemůže zpravidla nastat vážnější problém, a to z toho důvodu, že matka vždy miluje dceru. Podobně jako jsou běžné konflikty mezi ostatními vztahovými dvojicemi, výjimkou není ani vztah mezi matkou a dcerou. I ten může být plný konfliktů a nedorozumění, mnohdy i větších než v ostatních rodinných vztazích. Současná kultura chápe vztah mezi matkou a dcerou jako jeden z nejvíce naplňujících. Být matkou dceři je role, ve které by žena měla cítit vrchol naplnění. Ne vždy tomu tak ale je, spíše naopak sociální očekávání matky, která si svým postavením není jistá, ještě více zneklidňuje (Streep, 2009). Naopak, pokud matka až příliš dbá na to, aby vše bylo správné a odpovídalo konvencím společnosti, často zapomene poslouchat opravdové potřeby své dcery. Při tom, to co dítě opravdu potřebuje je především autenticita (Filliozat, 2011).

5.3 NARCISNÍ MATKY

McBride (2008) ve své knize popisuje případy žen vychovávaných narcisní matkou, doslovně mluví o mateřském narcismu: „**Mothers' narcissism**“. U těchto žen v průběhu několikaleté terapie zaznamenala stejné osobnostní rysy jako například přecitlivělost, nerozhodnost, nedostatek sebedůvěry, neschopnost uspět ve vztazích, pocit nejistoty a další. **Narcisní matka je citově oploštěná, sebestředná, neschopná svou dceru bezpodmínečně milovat a podporovat v jejím životě** (McBride, 2008).

Vliv narcisní matky působí jak na chlapce, tak na dívky. Nicméně matka je primárním vzorem dcery při jejím vývoji a individualizace. Výrazně tím tedy ovlivňuje to, jak se dcera bude projevovat jako matka, přítelkyně a celkově jako jedinec (McBride, 2008).

Narcisní matka vyžaduje potvrzení a přijetí od své dcery jen z potřeby vlastního potvrzení. Dcera, která v raných vztazích s matkou nedostává pocitu vlastní hodnoty, ztratí pocit vlastní důležitosti i v dalším životě. Ztratí jistotu toho, že její snaha a úsilí povedou k nějakému uspokojivému výsledku (McBride, 2008).

Narcisní matka tedy ze všeho nejvíce potřebuje obdiv sebe samé, a k tomu často zneužívá dceru. Pro narcisní osobnosti je velmi důležitá vlastní image a stylizace. Narcisní matky také nezdědka připisují úspěchy svým dcer na vrub vlastním schopnostem, oproti tomu jejich nedostatky nebo krachy svalují na vnější činitele. Pokud se dcera přece jen snaží s matkou své problémy či nesnáze konzultovat, je odmítnuta. Narcisní matka totiž přes všechny obrany vidí v neúspěchu dcery svoji vlastní nedokonalost a selhání. Přestože tyto matky nejsou schopné svým dcerám poskytnout dostatek přijetí a lásky, neumí se od nich ani úplně odpoutat. Příčinou tohoto jevu je fakt, že by dcera mohla dojít s něčím pro ně důležitým nebo s něčím co by mohlo být dobré pro jejich osobní prospěch (Novák, 2008)

VÝZKUMNÁ ČÁST

6. VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Cílem popisovaného výzkumu je popsat vztah mezi matkou a dcerou z pohledu matku v období střední, spíše starší dospělosti. Tento výzkum je součástí širšího výzkumného plánu, který dává dohromady komplexní pohled na vztah matky a dcery napříč generacemi. Na tomto výzkumném projektu pod záštitou doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. se podílí další tři studentky třetího ročníku: Bc. Klára Večerková, Bc. Zuzana Purová a Monika Malá.

Pro téma bakalářské práce jsem se rozhodla z důvodu malého počtu výzkumu a dostupných materiálu na toto téma. Osobně shledávám vztah matky a dcery jako velmi důležitý. V teoretické části této práce jsem nastínila některé zásadní charakteristiky tohoto vztahu, díky kterým se stává jedinečným. Potřebnost většího porozumění vztahu mezi matkou a dcerou vyplývá také z mých osobních zkušeností.

6.1 DEFINOVÁNÍ CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Cílem výzkumu bylo **zmapovat vztah mezi matkou dcerou**. Jedná se především o popis vztahu tak, jak jej subjektivně vnímají matky ve věku mladší, střední dospělosti a hlavně starší dospělosti. Primární snahou bylo popsat vztah mezi matkou a dospívající dcerou nebo dcerou ve věku mladé dospělosti. Výsledkem je deskripce vztahu z pohledu právě matek. Snahou výzkumu nebylo zaměřit se na problematické, nebo přímo patologické vztahy mezi matkou a dcerou, například matky nebo dcery s poruchou osobnosti nebo jiným duševním či zdravotním problémem, který by tento vztah mohl narušit.

Položeny byly tři výzkumné otázky:

1. **Jak matky charakterizují svůj vztah dcerou?**

- První výzkumná otázka byla zaměřena pouze na čistou deskripci vztahu z pohledu matky. Otázky pro tuto výzkumnou otázku jsou spíše obecné.

2. **Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?**

- Ve druhé výzkumné otázce bylo hlavním cílem zachytit problémy, které ve vztahu vyvstávají nebo vyvstávaly. V této otázce bylo důležité zjištění, zda se problémy

týkaly jen některé z vývojových etap dcery, nebo zda i matka v určitém období reagovala více podrážděně. Hlavním cílem ale bylo zachytit problémy projevující se ve vztahu matka-dcera obecně.

3. Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?

- Třetí výzkumná otázka je v podstatě doplňující k otázce druhé. Jako taková se snaží zachytit prvky, které vztah matka-dcera obohacují. Jak vyplývá z nastíněných výzkumných otázek, jde především o subjektivní pohled matek na vztah s dcerou.

V přípravné fázi výzkumu nám byla vedoucí práce doc. PhDr. Irenou Sobotkovou, CSc. poskytnuta základní kostra otázek. Tyto otázky jsme na základě pilotních studií s členkami týmu upravily a doplnily. Na základě pilotních studií byly také upřesněny cíle výzkumu a zakotvena cílová populace.

7. METODOLOGIE VÝZKUMU – KVALITATIVNÍ PSYCHOLOGICKÉ NÁSTROJE

S ohledem na citlivost daného tématu byl pro metodiku výzkumu zvolen přístup kvalitativní. Při kvantitativním výzkumu by vztah matka-dcera nebyl popsán s odpovídajícím důrazem na pocitovost a očekávané silné emoční zabarvení. Dále se v designu výzkumu neobjevily proměnné, které by byly vhodné pro operacionalizaci, cílem výzkumu bylo popsat holisticky vztah, tak jak jej respondentky vnímají. Dále nebylo žádoucí omezovat respondentky kategoriemi, do kterých by svůj vztah byly nucené zařadit. Pomocí kvalitativního výzkumu ale

bylo získáno větší množství bohatých a také podstatně hlubších dat, než by tomu bylo u kvantitativního výzkumu (Miovský, 2006).

Mezi přednosti kvalitativního výzkumu patří například fakt, že výzkumník získává podrobný popis daného fenoménu, dále s účastníkem výzkumu navazuje bližší vztah, než je tomu u výzkumu kvantitativního. Kvalitativní výzkum se také více zabývá studiem procesů. Nevýhodou je poté především nemožnost generalizace dat. Výzkum může být také ovlivněn osobností samotného výzkumníka a jeho postoji ke zkoumané problematice. Jako negativní může být vnímána také absence statistickým metod (Hendl, 2008).

7.1 METODY SBĚRU DAT

Jako nástroj sběru dat bylo zvoleno polostrukturované interview. Polostukturované interview má výhodu menší svázanosti a tudíž větší výtěžnosti dat. Dále je možné se na určité nejasnosti doptávat a více tak vyjasnit danou problematiku. „*Znamená to, že si necháváme například vysvětlit, jak danou věc myslí. Ověříme si, že jsme ji správně pochopili a interpretovali, klademe různé doplňující otázky a téma rozpracováváme do hloubky, do jaké je to užitečné vzhledem k cílům a definovaným výzkumným otázkám.*“ (Miovský, 2006, str. 160).

S respondentkami byl čas a termín rozhovoru domluven ve vzájemné shodě. Samotné rozhovory probíhaly na místě, které si respondentky samy určily, ve většině případů to bylo jejich pracoviště, kde jsme měly možnost rozhovor realizovat v samostatné místnosti bez rušivých elementů. V případě jedné z respondentem byl

rozhovor proveden v místě bydliště její dcery, která rozhovor zprostředkovala, i v tomto případě bylo zajištěno maximální soukromí.

U interview jsem dodržovala přesně danou strukturu otázek. Doplňující otázky byly pokládány při poskytnutí nedostatečné, stručné nebo nepřesné odpovědi, které bylo nutné blíže vysvětlit nebo upřesnit. V průběhu některých interview byly výjimečně některé otázky vynechány, pokud na ně účastnice výzkumu odpověděla již v otázkách přechozích. U některých respondentek se vyskytl problém s přesným pochopením otázky. V tomto případě byla otázka položena jinak nebo dovysvětlena. Pozměnění pořadí nebo znění otázky také patří k výhodám polostrukturovaného interview (Reichel, 2009). Interview v průměru trvalo 40 minut.

Otázky interview byly rozděleny do tří kategorií, podle přílehavosti k výzkumným otázkám: **Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?** (celkem 10 otázek). **Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?** (celkem 11 otázek). **Co vzájemný vztah z pohledu dcer (matek) zlepšuje, posiluje a podporuje?** (celkem 9 otázek)

Pro fixaci dat byl použit **audiozáznam**, ze kterého byla následně vytvořena **doslovná transkripce**. Zvukový záznam pro kvalitu dat představuje určité výhody: „*Zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlavy, délku pomlky, různé doprovodné zvuky či řečové vady atd.*“ (Miovský, 2006, str. 197).

Záznam z každého interview byl nahrán na virtuální disk, chráněný heslem a následně smazán z nahrávacího zařízení.

7.2 METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT

Pro vyhodnocení byla provedena **obsahová analýza dat**. Při analýze dat bylo využito metody otevřeného kódování, které spočívá v počátečním pročitání získaných transkriptů a prvotního uvědomění si zásadních úseků. Toto kódování také pomohlo k prvotní orientaci mezi návaznostmi v jednotlivých rozhovorech. Identifikovány byly obecnější kategorie, většinou pouze slova nebo významná slovní spojení (přátelství) ve výjimečných případech i celé větné celky (Hendl, 2005)

Dále byla použita **metoda zachycení vzorců a metoda sestavování trsů** (Hendl, 2005). Jednotlivé otázky interview jsou tedy v závěrečném vyhodnocení rozděleny pod

náležitě výzkumné otázky. Pro všechny otázky rozhovoru byly vytvořeny okruhy, které se dále dělí na kategorie (v textu označeny velikostí písma 12 a tučně zvýrazněny), kategorie se poté dělí na subkategorie (v textu: velikost písma 12, zvýrazněno tučně a kurzívou)

7.3 ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ

Účastnice výzkumu byly dopředu informovány o důvodu výzkumu a také jeho průběhu. K tomuto účelu sloužil průvodní dopis (příloha č. 5), který měly účastnice dopředu k dispozici. Na základě toho dopisu a ústního oslovení se účastnice také rozhodovaly o zapojení nebo nezapojení do výzkumu. Před samotným rozhovorem byly respondentky seznámeny s informovaným souhlasem, se kterým všechny účastnice souhlasily a tento dokument podepsaly (příloha č. 4). Během celého výzkumu byla zachována naprostá anonymita. Souhlas s nahráváním rozhovoru respondentky poskytly ústně. Žádná z účastnic výzkumu nahrávku neodmítla.

Jako etické úskalí vidím skutečnost, že souhlas byl získán pouze ze strany matky, která však vypovídala o své dceři. Dcera se sdělovaním těchto informací nemusela být seznámena. Data však byla sesbírána anonymně. Dcery se tedy nemusí cítit v jakémkoliv ohrožení. Cílem výzkumu byl také pohled ze strany matky. K její subjektivní výpovědi o vnímání vztahu tedy souhlas dcery není nezbytně nutný.

Respondentky, jejichž interview byla předána ke zpracování ostatním členkám týmu o tomto faktu byly informovány a souhlasily s ním.

8. ZKOUMANÁ POPULACE A VÝBĚROVÝ SOUBOR

CÍLOVÁ POPULACE:

Jak již jsem uvedla výše: mnou realizovaný výzkum je součástí širšího výzkumného projektu, který se skládá ze 4 samostatných výzkumů:

1. **Dcery I.** – mladá dospělost (20-33), ve vztahu ke svým matkám (střední, spíše starší dospělost, 43-56)
2. **Matky I.** – střední, spíše starší dospělost (43-56), ve vztahu ke svým dcerám (20-33)
3. **Dcery II.** – střední, spíše starší dospělost (43-56), ve vztahu ke svým starým matkám (66 a výš)
4. **Matky II.** – stáří (66 a výš.), ve vztahu ke svým dcerám (43-56)

Pro horší dostupnost některých výběrových souborů byla po vzájemné dohodě domluvena kooperace mezi všemi čtyřmi členkami týmu. Pro vlastní výběrový soubor tedy každá provedla interview s pěti účastnicemi výzkumu. Dále pak, v rámci spolupráce každá provedla tři interview s respondentkami z ostatních výběrových souborů, doslovné transkripce rozhovorů jsme si poté vzájemně předaly. Dohromady tedy každá z nás sesbírala 14 interview, z toho pět z vlastního výzkumného vzorku a po třech rozhovorech do každé z další výzkumné skupiny.

Zkoumanou populací mnou provedeného výzkumu byly ženy podle dvou kritérií:

Věková skupina:

- Matky ve věku 43-56 let. V rámci širšího výzkumného projektu je výběrový soubor matek ve věku 43-56 let druhou skupinou. Věk cílové populace byl zvolen na základě vývojových teorií. Věkové ohraničení cílové populace tedy vzniklo difúzí jednotlivých vymezení dospělosti a následného nalezení optimálního mezního věku pro cílovou populaci.
- Podmínkou zařazení do výzkumu byl fakt, že jejich dcera nedosáhla věku třiceti čtyř let, ale zároveň dosáhla věku dvaceti let.

Harmonický vývoj v rodině:

- Pro zkoumanou populaci také platí předpoklad, že vztahy v rodině probíhaly bez závažných výkyvů a vývoj dítěte (dcery) probíhal více méně harmonicky.

Kritéria harmonického vývoje v rodině byla stanovena pro všechny výběrové soubory širšího výzkumného plánu.

VÝBĚROVÝ SOUBOR:

Výběrový soubor je sestaven ze čtrnácti matek s dcerami, splňujícími daná věková kritéria. Výběr jsem neomezovala ani počtem dětí, potažmo dcer. Pokud matky měly více dcer, zůstala jim volba toho, o které z dcer budou mluvit, nebo zda si přejí mluvit o všech. Tři matky výzkumného souboru mají dvě dcery, jedna matka dcery tři, všechny se rozhodly mluvit o všech svých dcerách. Tuto volbu jsem ponechala záměrně, pro co největší saturaci dat. Srovnání vztahu mezi jednotlivými dcerami také vedla k možnosti popsat jejich vzájemné ovlivňování nebo i ovlivňování ve vztahu matka-dcera.

Výběr vzorku probíhal pomocí kombinací metod záměrného výběru sněhové koule a samovýběru. Oslovila jsem několik matek s žádostí o šíření zprávy o probíhajícím výzkumu, pro tento účel sloužil hlavně průvodní dopis, na základě kterého se respondentky do výzkumu samy hlásily. Všechny účastnice výzkumu se výzkumu zúčastnily dobrovolně za příslibu naprosté anonymity. S některými z respondentek jsem se znala osobně, ani v jednom případě však nešlo o bližší nebo důvěrnější vztah.

Je ovšem velice těžké spoléhat na subjektivní hodnocení vlastní rodinné nebo osobní situace. Do výzkumu jsem tedy vybrala respondentky, u kterých jsem měla jistotu, že neprošly výraznějšími komplikacemi ve vztahu. Jak již bylo zmíněno, většinu z respondentů jsem znala osobně a měla stručné informace o jejich rodinné situaci. Toto uvážení probíhalo většinou pouze na základě mého subjektivního pocitu nebo částečné znalosti rodinné historie, dle svého uvážení si však myslím, že toto ošetření bylo nejlepší, jaké jsem mohla zajistit.

Z mé strany bylo osloveno osm žen, osm se do výzkumu přihlásily samy. Dvě z mnou oslovených matek účast ve výzkumu z osobních důvodů odmítly. Průměrný věk matek ve výběrovém souboru je 48 let.

9. VÝSLEDKY

Výsledky výzkumu jsou podle výzkumných otázek rozděleny do tří částí:

9.1 JAK MATKY CHARAKTERIZUJÍ SVŮJ VZTAH S DCEROU

Obecné charakteristiky vztahu (vychází z otázky číslo 2): Matky svůj vztah s dcerami obecně charakterizovaly jako **přátelský** (7 matek), z toho jedna z matek popsala svůj vztah zároveň jako přátelský, tak i **důvěrný** a **pohodový** a jedna matka uvedla vztah jako současně přátelský, vyvíjející se k lepšímu. Dále byl vztah také popisován jako **kladný** (5), vztah jako kladný označují v případě, že matka v odpovědi neuvedla žádnou bližší specifikaci jako například „přátelský“. Další častá odpověď zahrnovala vývoj vztahu: několikrát bylo uvedeno, že **vztah s dcerou se vyvíjí k lepšímu** (4 matky). V odpovědích také zazněla určitá míra **závislosti ve vztahu** (2 matky). Odpovědi, které se vyskytovaly ojediněle: **pohoda, vřelost, ideální vztah a podobnost**.

Jedna z matek, která vztah popisovala jako přátelský a důvěrný později v rozhovoru uvedla, že s dcerou se vztah zhoršil, poté co se odstěhovala a uzavřela do sebe. Tato matka mi později mimo interview sdělila, že tuto komunikační bariéru s dcerou překonaly, a to ve chvíli, kdy se dcera matce svěřila se svými problémy.

Žádná z matek v obecné charakteristice vztahu neuvedla přímou negaci, která by se v současném vztahu projevovala. Pouze dvě z matek do charakteristiky zahrnuly vývoj vztahu s dcerou a jeho proměny: „*No samozřejmě se to vyvíjí od mala do dospělosti ten vztah. Nejhorší je to tak okolo té puberty a potom když slečna v osmnácti začne mít svoje názory, které si prosazuje a se kterými ta matka třeba tak úplně nesouhlasí. A myslím si, že čím jsme, nebo čím teda ona je starší, tak tím je to lepší, že se to tak ustáluje a nacházíme k sobě lepší vztah.*“ Jedna z matek také uvádí, že vztah prošel proměnou: „*Současně si myslím, že je to hodně založený na vzájemném respektování a takový přátelský bych řekla. Ale nebylo to vždycky takové, bylo to i složitější.*“ Složitějším obdobím matka míní složitosti v době puberty, kdy se dcera cítila stále dospělejší, ale její matka tuto proměnu přesně nereflektovala.

Ani u jedné z matek se v této otázce neobjevilo srovnávání mezi dcerami (sestrami).

Bydlení (vychází z otázky číslo 5): V otázce společného bydlení vyplynulo, že 8 **dcer již s matkami nebydlí** (7 matek), jedna z matek v této kategorii s nemladší dcerou stále bydlí, dvě starší dcery již bydlí samostatně. Z této kategorie část matek **nevidí žádnou změnu po odstěhování dcery** (3 matky), dále pak některé **matky vnímají změnu vztahu** (4 matky), většina matek tuto změnu vnímá jako pozitivní, a to hlavně z toho důvodu, že jsou dcery samostatnější a nyní plně docenují mateřskou péči. Matky se tedy na základě toho cítí více doceněné. Sedm dcer (dvě sestry) **s matkami stále bydlí** (6 matek) z toho jedna **dcera se již chystá osamostatnit**, s čímž matka zatím není plně ztotožněná. Ostatní matky si myslí, že dcery jsou doma spokojené a **blízkou změnu (stěhování) nepřipouští**. Dvě dcery **studují vysokou školu a bydlí mimo domov** (2 matky). Z toho jedna z matek není spokojená s frekvencí kontaktu a vzdálenosti vnímá jako příčinu zhoršení vztahu, subjektivně pociťuje uzavření a stažení dcery.

Problémy s dceřiným přáním osamostatnit se matka popisuje následovně: „*Musím jí tvrdit, že mi to vůbec nevadí. Asi tak. Já jsem taková matka, co má ráda ty děti doma, doma pod svýma křídly. Mám o ně velký strach, má o ně velký strach manžel, když přijedou v noci, tak jim chodíme naproti na nádraží. Někdy si říkám, že je to až nezdravé, jak jsou třeba k domovu připoutány. Třeba ve školce mi to bylo hodně vyčítáno, že jsou hodně připoutány k rodině.*“

Souhlas s rozhodnutími (vychází z otázky číslo 9): Téměř všechny matky uvedly, že jsou **rády, pokud s nimi dcery souhlasí** (10 matek), zároveň všechny matky z této kategorie uvedly, že **na svých rozhodnutích netrvají**, dcerám spíše sdělí svůj názor, ale nechají je rozhodnout se svobodně. Mnoho z matek zdůrazňovalo, že dceři nechtějí zasahovat do života a nějakým způsobem se aktivně podílet na jeho změně. Jedna z matek ve své odpovědi zachycuje nejen důležitost souhlasu, ale jak se tato míra důležitosti vyvíjí: „*Mám to ráda. Mám to ráda, ale čím už ona je starší a dospělejší a čím víc má názor už svůj, tak zjišťuju, že ten její názor není vůbec špatnej ani ten její pohled n život. Učíme, hm...hodně se učím od ní. Třeba nebrat to tak vážně, nebýt na sebe tak přísná ona mi dodává sebedůvěry. To se tak od ní učím.*“

Dále pak část matek (3 matky) uvedla, že **záleží na závažnosti rozhodnutí**, ale i tak svůj **názor neprosazují**. Jedna matka uvedla, že jí na tom záleželo dříve, **dokud**

dcera bydlela doma, ale v současné době, kdy je již dospělá její život nijak neovlivňuje a snaží jí být spíše partnerem.

Citový odstup, uzavřenost vs otevřenost a citová blízkost (vychází z otázek číslo 10, 11): Pouze jedna z matek pocítuje ve svém vztahu s dcerou **citový odstup**. Vysvětluje jej odstěhováním dcery na koleje a jejím uzavřením se.

Menší část (2 matky) vztah popisuje jako **ne úplně otevřený**. Nemyslí si, že by s dcerami sdílely bezvýhradně všechny informace nebo pocítují nepatrný odstup ze strany dcery, který jim ovšem ve vztahu matka-dcera přijde v pořádku.

Většina matek **vnímá citovou blízkost a otevřenost** (11 matek). Z toho 2 matky by si přály **ještě větší otevřenost ze strany dcery**, dvěma **matkám otevřenost a blízkost vztahu vyhovuje**, jedna **matka má pocit, že dcera by stála o větší otevřenost**: „*No dcera určitě. No jako někdy spíš si řekne o to, ale je jako člověk už si řekne, nemám na ni ne tolik času, nebo je dospělá už kolem ní se ne tak nestarám, ale tak dá se říct, nemusím se o ni tolik starat jak když je jí deset. Tak člověk jí nechává jako samostatně. A jí to chybí. Zas by chtěla, abychom se oni víc starali někdy jako.*“ Dále jedna z matek **neumí říct, zda by ona nebo její dcera stály o větší otevřenost a blízkost**. A jedna matka **pocítuje vzájemnou potřebu větší blízkosti a otevřenosti**.

Empatie (vychází z otázek 16, 17): Většina matek má pocit, že spíše **rozumí tomu, jak se dcera cítí** (7 matek) a celkem 3 **matky jsou si tím jisté**. Z výpovědí některých matek vyplývá, že **si nejsou úplně jisté**, jestli jsou schopné dcerám úplně porozumět (2 matky). Jedna matka nedokázala empatii ve vztahu hodnotit, odpověď je tedy zařazena do kategorie **nevím** (1 matka). Jedna matka **vylučuje, že by dcerám mohla rozumět a chápat jejich pocity** kvůli generačnímu rozdílu, který je dělí, na druhou stranu si však myslí si dcery rozumí tomu, jak se cítí ona jako matka.

Podobně jako většina matek si myslí, že rozumí svým dcerám, tak i na druhou stranu si **myslí, že ony rozumí jim** (6 matek), další část matek si myslí, že jim dcery **většinou rozumí** (4 matky). Dvě matky **nedokáží míru porozumění a blízkosti zhodnotit**. Jedna matka si myslí, že jí **dcera nerozumí** a jedna, že **spíše ne**: „*To mě nikdy nenapadlo o tom přemýšlet, ale myslím si, že..no, měla jsem u ní vždycky takovej pocit, že se tím moc nezabývá, jak já se cítím, ale teď jak je tady, tak si myslím, že už je*

to takový vzájemnější. Nevím, do jaké míry jí záleží na tom, abych se cítila dobře, tak jak mě záleží na tom, aby se ona cítila dobře. Né vždycky udělám všechno pro to, aby se cítila dobře, a tak si myslím, že i ona.“

Kategorie ve vzájemném porozumění nejsou totožné. Celkem u čtyř matek se v těchto otázkách objevil rozpor: dvě matky si myslí, že rozumí své dceři, ale neví, jestli dcera rozumí jí, dále pak jedna matka uvedla, že dcery rozumí tomu, jak se ona cítí, ale ona neví, jestli úplně rozumí dcerám. V jenom případě matka neví, jak se cítí dcera, ale je si jistá, že dcera ji má dobře přečtenou a její pocity odhadne v posledním rozporuplném případě si je matka naprosto jistá, že rozumí své dceři, ale myslí si, že dcera spíše nerozumí jí.

Vyjadřování vlastních potřeb a přání (vychází z otázky číslo 20): Valná většina matek na otázku svěřování se s vlastními potřebami **odpověděla kladně** (13 matek) z toho 12 matek své přání a potřeby dcerám **sdělují své přání a potřeby přímo**. Matky v této otázce často mluvily spíše o materiálních věcech, například, že říkají dcerám, co by si přály k narozeninám, nebo jaká je jejich vysněná dovolená. Jedna z matek **spíše nepřímo**. Jedna z matek se dceři se svými přání a pocity **nesvěřuje vůbec**: „*No tak, já zas nejdu takovej typ, že by si na něco pořád stěžoval, nebo něčeho se dovolával nebo tak. Já su tady v tomhle taková uzavřená, jo? Nebo uzavřenější. Takže vyloženě tím nikoho neotravuju, když něco tak, nebo nezatěžuju.“*

Respektování dceřiny samostatnosti a originality (vychází z otázky číslo 22): Jako v přechozích okruzích, podobně i na otázku respektování dceřiny originality a samostatnosti matky odpovídaly velmi podobně. Většina matek si myslí, že **dceru dostatečně respektuje** (12 matek). Dvě matky dceru **spíše respektují**, v tom smyslu, že jí občas radí a aktivně se snaží zasahovat do jejího života. Tyto zásahy však nevnímají jako něco zásadního, tudíž z větší části dceru respektují. Na druhou si ovšem myslí, že dcera se těmito dobře míněnými radami může občas cítit méně respektovaná z matčiny strany.

Jedna z matek tuto otázku více rozvedla v tom smyslu, že velký vliv na to, jak ona teď respektuje dceru, měla její primární rodina: „*No..já doufám, že ano. Protože ze své vlastní zkušenosti, když jsem byla já v jejím věku doma se svou maminkou, tak se*

některý věci snažím dělat trochu jinak některý samozřejmě dělám stejně jak ta moje maminka blbě, ale některý ty věci, který jsou zásadní se snažím dělat jinak.“

Reakce na úspěchy (vychází z otázky číslo 30): Při otázce na přijímání dceřiny radosti matky nevíce mluvily **o radosti z úspěchu** (7 matek). Tři matky přímo zmínily, že **jsou na dcery pyšné** a tři matky do reakce na úspěch zahrnuly **chválu a podporu**.

Jedna z matek na otázku odpověděla nepřímou, otázce se tedy částečně vyhnula, tuto odpověď tedy nebylo možné zahrnout do žádné z předchozích kategorií: *„No tak ona někdy říká, že jsem si třeba nevšimla toho nebo toho, že jsem se třeba nezeptala. Ale jak říkám, to je možná tím, že už nejsme spolu jako v jedné domácnosti, že ona už je samostatná, tak prostě ona už se tak moc nesvěřuje, nebo tak, že by vykládala ‚dneska jsme měli to nebo to. Zase když se vidíme a může spolu pokecat, tak si to všechno probereme a řeknem si to tak úplně všechno. Jo, to co bysme si normálně řekly tak jako běžně, když jsme byly spolu.“*

Frekvence kontaktu (vychází z otázky číslo 31): Jak již bylo zmíněno v okruhu Bydlení, 6 dcer **s matkami bydlí**. Kontakt mezi matkou a dcerou je tady až na výjimečné situace každodenní. Ve čtyřech případech toto uspořádání **vyhovuje jak matce, tak dceři**. Jedna z dcer z této kategorie se chystá odstěhovat, s čímž matka není příliš spokojená. Výpověď jedné z matek se v tomto případě rozchází s odpovědí v okruhu Bydlení. Z její odpovědi na tuto otázku totiž vyplývá, že její dcera se také plánuje osamostatnit, což matka v okruhu bydlení nenastínila. Matka také uvádí, že se tohoto kroku obává.

Většina dcer **již bydlí samostatně** (8 matek) a s matkami se vídají podle časových možností. Časové intervaly byly u každé matky rozdílné, rozhodující je ale spokojenost s frekvencí kontaktu: celkem čtyřem matkám **frekvence kontaktu nevyhovuje**. Tři matky si myslí, že **frekvence vyhovuje jak jim, tak jejich dcerám**. Dvě dcery mají doma trvalé bydliště, ale **bydlí na kolejích nebo na privátě** (2 matky). Jedna z matek **není spokojena s frekvencí kontaktu s dcerou** a druhá matka si myslí, že **frekvence nevyhovuje ani jí ani dceři**, kvůli časovým možnostem a pracovnímu vytížení nemají možnost častějšího kontaktu.

Změny po svatbě (vychází z otázky číslo 33): Celkem 4 dcery (2 sestry) jsou již **vdané** (3 matky). Dvě matky **vidí změnu ve vztahu** hlavně ve smyslu větší samostatnosti dcery. Matky vypovídají spíše o posunu ve vztahu na ještě více partnerské pozice. „*Jasně, že převedly takoví to první na svou rodinu na manžela, na děti, že naše pozice se posunuly až za, ale to je normální běh života, doma jsme to měli to samý.*“ Jedna z matek **změnu v podstatě nevnímá**. Změna podle ní nastala spíše v době, kdy se dcera odstěhovala.

Změny po narození dětí (vychází z otázky číslo 34): Ze 4 vdaných dcer mají 3 dcery již vlastní děti. Obě matky shodně vypovídají, že **vztah s dcerou se po narození jejího dítěte posunul**. Shodně mluví také o větším porozumění a docenění ze strany dcery poté, co má sama zkušenost s mateřstvím. „*Jasně jsou v jiný pozici a určitě pochopily, proč se k nim člověk choval, jak byly malý, tak jak se teď musí chovat ke svým dětem, že vidí ten vztah úplně jinejma očima. Ten vztah s matkou úplně jinejma vočima, než viděly jako děti bez dětí.*“

Pomoc matce ze strany dcery (vychází z otázky číslo 35): Obě matky se také shodují v tom, že v otázce například hlídání dětí **se snaží dcerám vyjít vstříc, ale samy aktivně pomoc nenabízí**. „*Pomáhám, ale jenom, když si řeknou, jinak nepomáhám. Ale když mě řekne, tak jsem nikdy neodmítla. Když mi třeba řekne, jestli bych mohla v úterý, tak prostě se snažím to udělat tak, abych mohla. Ale nepřeháním to, pomáhala jsem víc, ale když teď vidím, že to není potřeba, tak ne.*“

9.2 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO MATKÁM VADÍ.

Horší období vztahu (vychází z otázky číslo 4): Nejčastější odpovědí na otázku zhoršení vztahu bylo, že vztah **horší nebyl** (6 matek) a na druhou stranu, že vztah **horší byl v období puberty** (5 matek), z toho jedna matka uvedla, že situaci v pubertě pravděpodobně ztížila **přítomnost nevlastního otce**, dále že období puberty bylo výrazně zhoršeno **problémy způsobeny náladovostí** (1 matka). Jedna matka uvedla jako hlavní problém v období puberty **špatnou komunikaci** (1 matka) V této otázce jedna z matek srovnává tři sestry, kdy jedna z nich měla bouřlivou pubertu a druhé dvě byly i

v období puberty velmi klidné (kategorie vztah horší nebyl). Dále tři matky označily jako hroší období věk, kdy **dcera končila střední školu** (3 matky). Jedna matka za horší považuje **současné období**, kdy se dcera odstěhovala na koleje. Ojedinělou kategorií je také **žárlení na sourozence**.

Jedna z matek na doplňující otázku, zda konflikty, které se občas odehrají, považuje za závažné následovně: „...*to bych se musela hodně soustředit, abych to tam našla. Ale myslím si, že je to daný tím, že je to ten vztah máma a děti, že je to taková bezmezná láska.*“

Jedna z matek, která nevidí ve vztahu žádná zhoršená období, tento fakt vysvětluje kladnými vzory v rodině: „*Hlavně tvrdím, že je to i manželem, že manžel je takový klid'as, že to mají po něm. Že i když by mělo dojít k nějakému střetu, tak to tatínek uhrál tak, že k žádnému takovému střetu nedošlo.*“

Neshody a nedorozumění (vychází z otázky číslo 6): Nejčastější příčinou neshod mezi matkami a dcerami je **úklid** (6 matek). Všechny matky, které jako nejčastější příčinu neshod uvádí úklid, stále bydlí s dcerami. Dalším častým námětem neshod je **náladovost dcery** (4 matky).

Několik matek (3) uvedlo, že **neshody v současné době nejsou**, na otázku, zda minulosti něco tyto konflikty nevyvolávalo, jedna matka zmínila období, kdy dcera chtěla přerušit vysokou školu. 2 matky uvedly, že **neshody se týkají jen maličkosti** a nejsou nijak podstatné ve vztahu., jedna z matek nedorozumění ze vztahu vyloučila úplně.

Další kategorií je poté **nedostatečná komunikace** (2 matky). V jednom z případů je špatná komunikace způsobená uzavřením dcery ve druhém případě se matka dceři nesvěřuje se svými pocity a následně po nahromadění emocí dojde k výbuchu a hádce.

Samostatnými kategoriemi jsou neshody kvůli jídlu (1 matka), kdy se matce nelíbí, že dcera odmítá jíst maso. Další kategorií jsou pak **nedorozumění kvůli matčině rychlému zhodnocení** (1 matka): „...*to je daný její povahou, že já tak rychle zhodnotím „Ježíš to je ale blbý.“. Rychle konstatuju něco bez přemýšlení a ona víc přemýšlí. Takový to rychlý zhodnocení, tak je určitě takový neshody.*“

Jedna z matek podobně jako v předchozím otázkách hodnotí menší počet neshod dobrými vzory v rodině: „*Ale fakt si myslím, že je to hodně dané tou rodinou, protože u nás v rodině, i kolem mých i kolem bráchovců dětí prostě vždycky všichni věděli, že v té rodině to zázemí mají, že se můžou obrátit jak na mě, tak jednu babičku, tak na druhou babičku.*“

Problematické oblasti v chování a řeči ze strany dcery (vychází z otázky číslo 8):

Na otázky zda matky něco dráždí v chování nebo řeči dcer byly odpovědi rozděleny do následujících kategorií: **komunikace** (6 matek), a to **komunikace z hlediska velké rozvleklosti** (1 matka), **impulzivitu v komunikaci** (1 matka) **vulgárnost** (1 matka), **ironie** (1 matka) **odsekávání** (1 matka) a **nesmyslné kladení otázek** (1 matka).

Další větší kategorií jsou **návyky dcer** (4 matky) tato kategorie se dělí do několika subkategorií: **životní styl** tedy z pohledu matky občasné nadměrné užívání alkoholu (1 matka), **péče o psa** (1 matka) a **úklid** (1 matka).

Některé matky (3) uvedly, že žádné podobné elementy ve **vztahu nevnímají**.

Dalším problematickým faktorem je **povaha dcery** (2 matky): „*No někdy mě dráždí to, že je učitelka, tak musíme všichni poslouchat. Než si uvědomí, že nejsme ve školce.*“ Druhá matka je nespokojená s paličatostí dcery.

Ojedinelými kategoriemi jsou: **laxnost dcery k vlastnímu zdraví** (1 matka), **nezdvořilost k otci** (matka spatřuje u obou dcer), **sobeckost** (1 matka).

Tento okruh má mnoho kategorií a subkategorií. Odpovědi matek se obsahově poměrně dost lišily a bylo problematické najít sjednocující prvek, který by významově odpovídal většímu počtu odpovědí. Například laxnost dcery k vlastnímu zdraví se úplně nedá zařadit do kategorie životní styl, jelikož se nejedná o životní postoj jako spíše opomenutí například pitného režimu, který matka subjektivně vnímá jako velmi podstatný.

Touha po odlišení od matky (vychází z otázky číslo 13): Matky si nejčastěji myslí, že by dcera **nechtěla mít stejnou povahu** jako ony (7 matek). Dcery by se podle matek chtěly odlišit v míře razantnosti a prosazování názorů, v tom smyslu, že chtějí být **více průbojně**, než jejich matky (3 matky) nebo by naopak chtěly být **méně impulzivní** (3

matky), jedna matka si myslí, že se dcera snaží být **více benevolentnější** a více ústupná, například v prioritách, které se týkají úklidu nebo výchovy dětí.

Některé z matek si myslí, že by dcera chtěla mít **odlišný životní styl** (5 matek) v tom smyslu, že **by se tolik neobětovaly rodině** (2 matky), ostatní dcery by si přály **mít život méně uspěchaný** (2 matky). Tři matky na otázku neuměly odpovědět, tyto odpovědi byly zařazeny do subkategorie **nevím** (3 matky).

Jedna matka uvedla, že **dcera nesouhlasí z jejími jídelními návyky**. Tuto kategorii jsem vyčlenila, jelikož se dle mého nejedná o komplexní odlišení v životním stylu: „*No jim vadí, že tolik nekoukám na ty éčka a na ty záruční lhůty. Já kupuju takový ty běžný věci. Co je potřeba a to j na doplněk toho co máme doma. Čili svý, co ti doma napěstujem. Tak nějaký to kupování těch umělých výrobků vlastně vypouštím, proč bych to sledovala.*“

Kritika (vychází z otázky číslo 14): V otázce kritiky dcer se matky nejvíce shodovaly v **kritice praktičnosti** (4 matky), matky shodně vypovídaly, že jim nevyhovuje styl nebo tempo dceřina úklidu a podobných domácích činností. Většina matek (3 matky) tuto **kritiku vyslovuje přímo**, jedna z matek si ji **spíše nechává pro sebe**.

Tři matky ve vztahu žádnou **kritiku nevnímají**.

Tři matky **vnímají kritiku směrem k dceři spíše jako obecnou** (3 matky). V odpovědi neuvádí konkrétní témata, spíše je všeobecně považují za kritické, například: „*Jo jo, kritizuju. Ale myslím si, že ne moc často. Občas jí řeknu, třeba, co se mě nelíbí a někdy to samozřejmě přijme, někdy se tomu zasmějeme, záleží na její náladě, nebo vůbec jako na náladě obou.*“

Dále dvě matky kritizují **životní styl dcer** (2 matky) konkrétně jejich uspěchanost. Jedna z matek uvedla, že dceru **kritizuje v jejím vztahu k partnerovi**.

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity (vychází z otázky číslo 18): Většina matek v tomto okruhu navazuje na dobré hodnocení vztahu a **žádné nepříjemné, negativní nebo rozporuplné pocity nevnímá** (6 matek) nebo vztah hodnotí jako **vyloženě kladný** (1 matka) „*Nedovedu k tomu vůbec nic špatného říct.*“, dále pak 5 matek **negace spíše nevnímá** a pokud ano, tak se podle nich netýkají ničeho

významného, aby mohly hodnotit jako negativní. „*Tak to zas nemyslím. (přemýšlí) jakože bych byla na ni nějak zásadně naštvaná, to nic takovýho. To jsou takový drobnosti, který odezní, a pak si to vždycky nějak vyjasníme.*“

Dvě matky negativní, nepříjemné nebo rozporuplné pocity vnímaly spíše v minulosti (2 matky). Z toho jedna v *období puberty*, kdy tyto pocity byly způsobeny vlivem náladovosti. Druhá matka *negativní pocity časovala do období dceřiných 19 let*, negativní pocity byly způsobené odlišným názorem na vzdělání. Jedna z matek popisuje jako nepříjemné ve vztahu své *rychlé a neuvážené zhodnocení* například dceřina vzhledu apod.

Srovnávání či soupeření (vychází z otázky číslo 19): Většina matek **naprosto vylučuje srovnávání nebo soupeření ve vztahu** (12 matek). Ve většině případů bylo toto popření velmi důrazné. Některým matkám soupeření ve vztahu přišlo až absurdní.

Pouze dvě matky **občasné srovnávání připouští**: „*Někdy, někdy ale to je zase takový. Někdy jsem měla tak pocit, a to je zvláštní, že to bylo zrovna u halenky u takové jako kraviny, prostě byly jsme v obchodě a byla halenka nějaká a ona říká „Mami já bych si ju koupila.“ Že měla nějaký penízky z brigády. A já říkám „Jé ta je hezká, že bych si ju koupila taky.“ A ona hned „Ty ju chceš taky jako?“ tak říkám „Né to né, to vlastně.“ A ona „Alo né, mně to nevadí, tobě by ta barva vlastně taky slušela.“ Jako by se napřed jakoby lehce takový... Tak to bych mohla říct, že je takový soupeření jinak si nemůžu vybavit nebo si ani vzpomenout, že bysme soupeřily o něčí přízeň třeba nebo o něco. Já totiž nemám, my máme jiný povahy. Já nemám tolik ctižádosti v sobě. Já jsem nikdy nechtěla být ani vedoucí ani nejlepší. Takže my nemáme moc střetových bodů. Ale tomu jsem se pak smála, že to by mohlo být brány jako takový to soupeření. „A mami ty chceš taky tu halenku?“ a máme víc takových halenek stejných. A vůbec to není... jenom mě to překvapilo tehdy.“ Druhá z matek zmínila dceřin vzhled.*

Pocity ublížení a odmítnutí (vychází z otázky číslo 23): Většina matek na otázku, zda dcera z jejich strany může někdy cítit ublížená nebo odmítnutá **odpověděly kladně** (10 matek). Z toho část matek (2) si myslí, že to není **moc často**. Část matek říká, že ublížení nebo odmítnutí se týká **pouze maličností** například dobře míněných rad, které chce matka dceři poskytnout (2 matky) „*Jo nelíbí se jim, když jim chci pomoci a začnu*

jim tam něco dělat.“, některé matky **nepopisují nic konkrétního** (4 matky). Dvě matky si myslí, že **se dcera cítila ublížena v době, kdy žárlila na sourozence**.

Ostatní matky (4) si nemyslí, že by se dcera z jejich strany mohla někdy cítit ublížená nebo odmítnutá

Vliv matky na život dcery (vychází z otázky číslo 24): Početnější část matek na otázku ovlivnění dceřina života **odpověděla záporně** (8 matek), nemyslí si tedy, že by dcera z jejich chování a projevů mohla mít pocit jakéhokoliv ovlivnění.

Menší skupina matek si myslí, že dcera vnímá **občasné ovlivnění** z její strany (6 matek) dcery by si podle nich mohly myslet, že se jí snaží ovlivnit **ve stylu oblékání** a vzhledu (2 matky), jedna matka dceru ovlivnila **ve výběru školy** a 3 matky si myslí, že **dcera může mít takový pocit, ale nevybavily si nic konkrétního**. „*Rozhodně. Rozhodně ten pocit určitě mají. Ale to si myslím, že každá matka se snaží vmanévrovat to dítě, tam kde by ho chtěla mít.*“

Pocity zklamání (vychází z otázek číslo 26, 27): Většina matek uvádí, že je **dcera někdy zklamala** (9 matek), nejčastějšími důvody zklamání byla **náladovost dcery** (5 matek). Dvě matky se cítí **zklamané některými dceřinými rozhodnutími**, jednu matku zklamal **životní styl dcery** a jedna z matek **neuvádí nic konkrétního**. Většinou se jednalo o maličkosti, které si již nevybavuje. Já myslím, že určitě, ale už si nevzpomenu na konkrétní situaci. „*Jako když mi řekla něco, nebo udělala něco, ale asi to nebylo žádný drama, bylo to zas takový, co si řeknem a jdeme dál.*“

Dvě matky žádné **zklamání necítí** a tři matky **neví, zda někdy ke zklamání došlo**, dcera jim nikdy nic nenaznačila a sami nechtějí hodnotit, zda k něčemu podobnému mohlo někdy dojít.

V otázce zda si matky myslí, že ony někdy mohly zklamat dcery, 6 matek tuto **možnost připustilo**, z toho tři matky si **nemohly vybavit konkrétní důvod zklamání**, dvě uvedly jako příčinu zklamání **neadekvátnost své reakce** a jedna z matek nepřiměřenou kritiku.

Celkem osm matek si **nemyslí, že by dceru někdy zklamaly**. Přes velký počet negativních odpovědí na otázku zklamání bych ráda vyzdvihla některé prvky, které je

často objevují. Matky v otázkách zátěže vztahu velmi často uváděly špatnou komunikaci a také náladovost jak na své straně, tak na straně dcery.

9.3 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSTILUJE A PODPORUJE

Lepší období vztahu (vychází z otázky číslo 3): Na otázku zda bylo nějaké období ve vztahu lepší, bylo nejčastější odpovědí, takové období nebylo a vztah je **stále stejný** (6 matek), z toho jedna z odpovědí byla ambivalentní, jelikož matka, nejdříve uvedla, že vztah je pořád stejný, ale nyní je zhoršení dceřiným odstěhováním na koleje a z toho vyplývající zhoršenou komunikací z její strany. Další nejfrekventovanější odpovědí bylo, že vztah je **nejlepší nyní** (3 matky), pro tuto kategorii jsem vytvořila subkategorii, kdy matky vztah ohodnotily jako **lepší nyní z důvodu větších zkušeností dcery** (2 matky). Některé matky uvedly, že vztah byl **nejlepší, když byla dcera malá** (2 matky) z této kategorie vyplývají ještě dvě subkategorie: **možnost většího ovlivnění dcery a větších zásahů do jejího života** (1 matka) a **větší závislost na matce** (1 matka). Další vyskytující se kategorií bylo, že **vztah nebyl lepší ale horší** (2 matky) dala pak, že **lepší byl, v případě, kdy dcera bydlela doma** (2 matky). Jedna z matek **nedokázala zhodnotit**, zda vztah byl někdy lepší.

Jedna z matek do odpovědi na lepší období vztahu zahrнула také sdílení a podporu ve vztahu: „*No to nevím. Asi je to tím, že jí můžu všechno říct, aj když třeba trápení s manželem i když to není zrovna úplně trápení něco malého. Vždycky stačí si postěžovat. Nebo jí můžu říct nějaké své tajemství osobní.*“. Tato matka současně na otázku obecné charakteristiky vztahu popsala vztah jako spíše závislý „*No to není ani matka dcera. Spíš kámošky. No přítelkyně, to je prostě človíček. No my vždycky říkáme, že nám ještě nepřestřihli pupeční šňůru.*“

Jedna matka jako faktor stále dobrého vztahu uvádí schopnost dobré komunikace, která je podkladem pro zdárné řešení problémů: „*Období, mezi námi to bylo pořád dobré, všechno jsme si vyříkaly, umíme komunikovat. Jedna řekla to, druhá něco jiného, umíme ustupovat. Takže nějaké lepší období...měnilo se to, ale že by to bylo lepší nebo horší, to ne.*“

Oblast porozumění a sblížení (vychází z otázky číslo 7, 15): V oblasti porozumění se objevují tři téměř rovnocenné kategorie:

Názory (6 matek), kategorie názorů byla rozdělena na další dvě subkategorie z hlediska tématu: *stejně názory na fungování rodiny* (4 matky) a *stejně názory z hlediska obecných názorů na mezilidské vztahy a na život jako takový* (3 matky) z toho jedná z matek zapadá do obou subkategorií.

Záliby (7 matek), kategorie zálib byla též rozdělena do dvou subkategorií, a to na *spíše aktivní záliby* jako sport nebo ruční práce (4 matky), a *spíše pasivní záliby* jako návštěva kulturních akcí nebo oblíbené kavárny (5 matek) jedna z matek opět spadá do obou kategorií.

Povídání (5 matek), tato kategorie byla dále rozdělena *na povídání o partnerech a mužích celkově* (2 matky), na *společný humor* (2 matky) a *vzájemné stěžování si* (1 matka). Subkategorie stěžování si, se dotýká také kategorie porozumění na základě podpory, tato kategorie ale není založená na vzájemném vypovídání se jako spíše na instrumentální úrovni.

Menší kategorií je poté **porozumění na základě podpory ze strany matky** (2 matky) a **porozumění díky podobnosti** (2 matky)

Dále jedna z matek v tomto oddíle srovnává své dvě dcery, kdy s jednou rozumí spíše z hlediska názorů a s druhou na základě zálib, konkrétně se jedná o módu.

Jednotlivé kategorie se u některých matek velmi prolínaly. Většinou matky vnímají vzájemné porozumění ve více oblastech

Matka jako vzor (vychází z otázky číslo 12): Z otázky, zda si matka myslí, že je pro dceru určitým vzorem, některé matky (2) **nedokázaly jednoznačně odpovědět**, ze strany dcer to nebylo naznačeno ani nikdy neproběhl rozhovor na podobné téma.

Dvě matky si myslí, že **dcery matku vnímají jako vzor tak na půl**: „*Myslím, že v něčem jo. Ale v něčem určitě ne. To říká já tak nechci žít. Máme rodinný dům a opravujeme ho a většinu peněz do něho dáváme. A vím, že určitě hodně věcí děla nebude. Ale myslím, že takový ty rodinný tradice, že to bude opakovat, že bude třeba pít cukroví. Vždycky říká, že to bude dělat.*“

Ostatní matky (10) si myslí, že **dcera v nich určitý vzor vidí** například v jejich *povaze* (6 matek), *zálibách* (2 matky), nebo *ve vztahu k rodině* (2 matky).

Míra podpory ve vztahu ze strany dcery (vychází z otázky číslo 21): I v této otázce se odpovědi matek v podstatě kopírují. Většina matek **cítí podporu ze strany dcery** (12 matek). Nejvíce matky *podporují pocit'ují v běžných věcech*, jako drobná pomoc, nebo nákupy (3 matky), další zmiňovanou oblastí je **vyjádření podpory**, kdy se matky mohou dceři svěřit se svými problémy nebo se matky zastanou v případě manželského konfliktu nebo matku dcery *podporovaly v kritických obdobích*. Jedna matka uvedla, že jí dcera **pomáhá také v práci** (zároveň v subkategorii vyjádření podpory), jedna matka uvedla, že podporu vnímá v tom, že *dcera je pro ni spíše kamarádka*: „*Hm, úplně nejvíc. Já nemám kamarádku nějakou, tak mám dceru a pak mám místo kamarádky kamaráda, protože já ženskou kamarádku nemám.*“

Dvě matky uvedly, že jim **dcera neposkytuje úplnou podporu**. Jedna z matek podporu poměrně přesně stanovila: „*Řekla bych tak jako částečně, že jo. Jako neřekla bych 100%, ale těch 50% určitě.*“

Hrdost ze strany dcery a její projevy (vychází z otázky číslo 25): V otázce hrdosti si matky většinou myslí, že **dcera na hrdá je** (6 matek), důvody hrdosti byly nejčastěji *povahové rysy* (3 matky) dále *styl života matky* (1 matka), a dvě matky uvedly, že si myslí, že je dcera *hrdá na to, jak je matka vychovala* (2 matky).

5 matek **nedokázalo na otázku hrdosti odpovědět**, s dcerami se na podobné téma nikdy nebavily ani nic nepoznaly z její reakce. Třem matkám se slovo **hrdost zdá příliš silný vraz**, spíše pocit'ují ocenění ze strany dcer. Jedna matka v této kategorii například uvedla: „*Ježíš, no tak nevím, že by na mě byly v něčem hrdé. To si ani nemyslím. Jako člověk vidí, že nás mají rády, ale že by na nás byly hrdé.*“

Úcta k dceři (vychází z otázky číslo 28): Všechny matky (14) shodně uvedly, že **si na dcerách něčeho váží**. Odpovědi na tuto otázku byly velmi různorodé a velmi se mezi sebou prolínaly. Většina matek vyjmenovala několik superlativ nebo kladně ohodnotily více dceřiných vlastností. Celkově jsem všech 14 odpovědí zahrнула do podkategorie *povahové rysy*. Většinou matky mluvily o cílevědomosti, pracovitosti, citlivosti apod.

„Přímosti, pracovitosti, tolerance,....myslím, že je i taková jako, není náladová, je taková nevím, jak bych to řekla, přímá, pracovitá, tolerantní. Myslím si, že má takovou docela dobrou povahu. Třeba i nedat najevo, že je nějaký problém. Že i sama si to tak nějak řeší.“

Vděčnost k dceři (vychází z otázky číslo 29): Všechny matky (14) pocítují k dcerám vděčnost, nejčastěji jsou vděčné, za to, že **dcery vůbec jsou** (9 matek) dále jsou **vděčné za jejich podporu** (6 matek), jedna z matek v otázce zmínila současně vděčnost, za to, že dceru má. Jedna matka ze subkategorie podpora je dceři zároveň vděčná za to, že ji **naučila novému pohledu na svět**. *„No že mě posiluje, že mě učí žít zas ten život jinak. A vděčím hodně za to, že mě naučila se na ten život dívat zase trochu jinak. Zase jestli jsou to mladší nebo takový jiný, prostě jinejma očima. Vnímat spoustu jiných věcí, který já bych si nevšimla a spoustu věcí mě i naučila. Ale ten jinej pohled na život, to určitě.“*

Definice „dobré matky“ (vychází z otázky číslo 32): Otázka dobré matky byla pravděpodobně jednou z nesložitějších v interview. Několik matek se od této otázky snažily odklonit. V několika případech bylo potřeba několika doplňujících otázek ke zjištění skutečné výpovědi. Nejvíce matek do definice zahrnuje **respektování dcery a zároveň jejímu porozumění** (6 matek).

Dále pak několik matek do definice dobré matky zahrnuje **primárně emocionální rovinu** (3 matky)

Pro dvě z matek je dobrá matka **spíše protektivní** (2 matky) – jedna z matek zároveň v kategorii primárně emoční.

Jedna z matek uvedla, že **každá matka je dobrá**, jelikož v každém momentě dělá to nejlepší, co může. Dále pak jedna matka uvedla jako dobrou matku **svou vlastní maminku**. *„Moje maminka? No skvělá (smích). Stala se mou kamarádkou a prostě... já nevím... je milá, vstřícná. Nevím.“*. A jedna z matek uvedla, že dobrá matka je ta, která je **v daném momentně na místě, kde ji dcera potřebuje**.

9.3.1 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V této podkapitole budou shrnuty hlavní výsledky výzkumných otázek, tedy body, ve kterých se matky ve svých výpovědích nejvíce shodují.

CHARAKTERISTIKA VZTAHU MATKA-DCERY

Z výzkumu vyplývá, že matky svůj vztah s dcerou hodnotí velmi kladně. Na otázku prosté charakteristiky vztahu odpovídají v superlativech. Většina matek z výzkumného souboru stále žije s dcerou, z čehož si některé matky s obavami připouští blížící se separaci dcery. V souladu z výsledky je také tvrzení, že matky jsou si s dcerami blízké a jejich vztah je otevřený a objevuje se zde i jistá míra empatie a respektu. S otevřeností pravděpodobně souvisí také přímé vyjadřování potřeb a přání, většina matek tato přání deklamuje velmi otevřeně. I přes poměrně velkou samostatnost dcer jsou matky stále rády, když dcera souhlasí s jejich rozhodnutími, svůj názor však nijak direktivně neprosazují a dceřina rozhodnutí jsou ochotné respektovat.

Matky, jejichž dcera již má samostatnou domácnost jsou s frekvencí kontaktu spokojené v případě, že dcera bydlí v jejich blízkosti. Pokud dcery bydlí ve větší vzdálenosti nebo je časově vytižená, matky jsou s frekvencí kontaktu nespokojené. Pouze u dvou z matek vznikla ambivalence v otázce spojenosti se současným kontaktem s dcerou. Tyto matky uvedly, že po odstěhování dcery nepocítují žádnou změnu v jejich vztahu, v otázce frekvence kontaktu však zmiňují zklamání nad současnou frekvencí kontaktu. Tři matky, které vidí změnu po odstěhování dcery, však vypovídají, že momentální četnost setkání je dostačující. V otázkách proměn vztahu po svatbě dcery, se matky v podstatě shodují v názoru na transformaci vztahu.

Matky, které jsou již babičky, pomáhají svým dcerám s hlídáním dětí, do výchovy však aktivně nezasahují. Tento fakt je v souladu s respektováním dcery a jejich rozhodnutí.

PROBLÉMY A ZÁTĚŽE VE VZTAHU

Dle očekávání matky jako nejhorší etapu ve vztahu s dcerou označují období jejího dospívání. Většina matek ale v souladu s kladným hodnocením vztahu vypovídá, že vztah horší nebyl.

Nejčastější konflikty mezi matkou a dcerou vznikají kvůli úklidu, a to u dcer, které stále bydlí doma. Matky, jejichž dcery mají samostatnou domácnost, konflikty nepociťují. Matky často zmiňují komunikaci jako podstatný bod ve vztahu, od kterého se odvíjí kvalita tohoto vztahu. Vyjadřování, matky také nejčastěji zmiňují jako aspekt chování dcery, který je nejvíce irituje.

Většina matek si myslí, že by jejich dcery chtěly mít odlišnou povahu, nebo se vymezit v životním stylu. S celkovým kladným hodnocením vztahu u většiny respondentek koresponduje také absence negativních, rozporuplných a nepříjemných pocitů. Matky nevnímají ani žádné srovnávání nebo soupeření ve vztahu. Na druhou stranu si matky ve valné většině případů myslí, že dcera z jejich strany může někdy cítit ublížená a zároveň ony se někdy cítily dcerou zklamané. V tomto případě se jako jedno z vhodných vysvětlení ambivalence jeví menší závažnost zklamání a ublížení a jeho včasná kompenzace. V souladu s respektováním dcery je také dimenze vlivu matky na život dcery, kdy si většina matek nemyslí, že by dceru nějakým způsobem ovlivňovala.

ZLEPŠENÍ A POSÍLENÍ VZTAHU

Za lepší období vztahu většina matek považuje to současné, kdy je dcera již v podstatě dospělá. Matky si dcerami rozumí názorově, ale většinou mají také společné záliby, které je sblížují. Vedle společných názorů je podstatným faktorem sblížení také povídání.

Matky mají pocit, že dcera v nich vidí určitý vzor, nejčastěji v jejich povaze. I zde se vytváří jistá ambivalence. Několik matek, které si myslí, že by se od nich dcera chtěla odlišit v povahových rysech jsou zároveň toho přesvědčení, že by jim dcera povahou chtěla být podobná a v této stránce jsou jí vzorem.

Matky si dcer váží, a vnímají z jejich strany podporu a jsou jim v mnohém za něco vděčné, nejčastěji za jejich existenci jako takovou. V otázce hrdosti byly matky velmi nejisté. Většinou pro ně tento termín byl přílišným zveličením.

Dobrou matku respondenty nejčastěji definovaly jako matku, která respektuje osobnost dítěte a zároveň jej podporuje.

10. DISKUZE

Problematika vztahu matky s dcerou je poměrně málo probádaným v témat, zvláště v české odborné literatuře velmi opomíjeným. Zahraniční literatura je velmi přínosná nic méně neodpovídá ve všech faktorech kulturnímu zázemí České republiky, pro výhradní utvoření si náhledu na vztah matka-dcera proto není úplně dostačující a přesná.

Tato práce je součástí širšího výzkumného projektu, který dohromady poskytuje ucelený vhled do problematiky vztahu matka-dcera. V rámci tohoto projektu vznikly čtyři samostatné práce:

1. Vztah matek a dcer z pohledu dcery ve věku mladé dospělosti
2. Vztah matek a dcer z pohledu matky ve věku starší dospělosti
3. Vztah matek a dcer z pohledu dcer ve věku starší dospělosti
4. Vztah matek a dcer z pohledu matek ve věku stáří.

Z výzkumů je patrná reflexe toho vztahu ze strany matek a dcer v různém věku. Problémem výzkumu může být zkreslení na základě věku výzkumníka, který odpovídá věku dcer, o kterých matky v rozhovoru vypovídají. Dále pak mohlo být jistým problémem, že členky výzkumného týmu neprováděly rozhovory s celým svým výzkumným souborem, ale část transkriptů jim poskytly ostatní členky výzkumného týmu. Tímto bylo část dat ochuzeno o vlastní pozorování. Výhodu ve vzájemné výměně transkriptů však vidím ve větším náhledu na vztah matka-dcera napříč generacemi, což je velmi cenné při další práci na tomto tématu.

10.1 DISKUZE NAD VÝSLEDKY VÝZKUMU

V teoretické části jsem nejdříve věnovala prostor tématu mateřství a rodičovství, tak jak jej vnímáme v naší kultuře. Podstatné jsou také rozdíly mezi otcovskou a mateřskou výchovou o čemž vypovídá hlavně práce Biddulpha (2007) a také Čačky (2000). Také mezi fungováním otce a matky v rodině. V některých interview matky samy reflektovaly rozdílné chování ke své osobě a k otci. Otec je k dcerám většinou více benevolentní.

Jedním z poznatků jsou vývojové proměny matky a dcery, jejich vzájemné střety a porozumění napříč tímto vývojem. Je pravděpodobné, že vztah matky s dcerou bude mít jiné kvality v období dospívání dcery a poté v její úplné dospělosti. Dále jsem se

zaměřila na specifické vztahu dospělé dcery a matky v období střední a starší dospělosti. V této části shledávám jistá úskalí, zde bych tedy ráda uvedla, že specifikace vývojových období je velmi složitá. Odborná literatura v otázce časového ohraničení není příliš jednotná. Při tvorbě této práce jsem vycházela z věkového vymezení podle Vágnerové (2008). Nové teorie také stále vznikají jako například vynořující se dospělost (Arnett, 2000), která dříve korespondovala s mladou dospělostí.

Část interview odpovídala výzkumné otázce, týkající se charakteristiky vztahu matka-dcera. Dle očekávání zde většina matek mluvila spíše v superlativech. Vztah matka-dcera popisovaly jako velmi přátelský a kladný. Tyto výpovědi korespondují s částí odborné literatury, kde je tento vztah popisován jako unikátní a výjimečný takto vztah ve studii popisuje například Wiggsová (2011). Z rozhovorů však později vyplývá, že tato charakteristika ze strany matek je přece jen idealizovaná a mírně nadsazená, čemuž odpovídá druhá část odborné literatury, která hovoří o přílišném přeceňování tohoto vztahu (O'Connor 1989). Matky například v první polovině rozhovoru mluvily o naprosto idylickém vztahu, ale z dalších otázek vyplývaly různé nuance napovídající, že tato charakteristika byla lehce nadsazená. Tento fakt mohl být také způsoben větším uvolněním respondentky ve výzkumné situaci a její větší ochotě sdílet interní informace. Dále je patrná proměna vztahu matka-dcera, kdy matky většinou jako nejlepší období považují to současné, kdy je dcera již dospělá a vztah se tím přesouvá ze submisivní roviny do rovin partnerské.

V otázce společného bydlení je možné se opřít o teorii J. Arnetta (2000). Všechny dcery, které stále bydlí s matkami, jsou ve věku odpovídající vynořující se dospělosti. Jsou tedy stále závislé na rodičích a zatím se ještě plně neosamostatnily

Dcery se chtějí od matky nevíce odlišit v povahových vlastnostech, tedy alespoň dle subjektivního názoru samotných matek. Tato skutečnost se částečně rozchází s poznatky z literatury, kde by dcery v tomto období chtěly být odlišné ve více dimenzích. Jde však pouze o názor matky, dcery mohou skutečně toužit po odlišení ve větším rozmezí (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

Na rozdíl právě od výzkumu O'Connorové (1989) si valná většina matek ve výzkumném souboru přijde se svými dcerami blízká a to na základě jejich zpětné vazby. Rozdílný výsledek těchto výzkumů může být způsoben jiným kulturním zázemím, ale také jinými dobovými normami.

V otázce blízkosti také vyplývá, že většina matek, které vztah s dcerami popisují jako blízký, s nimi také sdílí své každodenní starosti, s dcerami si povídají a mají společné zájmy. V tomto bodě se výsledky výzkumu shodují s teoretickým ukotvením (Fillozat, 2011).

Dále se ve výzkumu potvrdila důležitost komunikace mezi matkou a dcerou. Matky shodně komunikaci považují za velmi důležitou a její nedostatečnost spojují se zhoršením vztahu. O důležitosti povídání a sdílení i banálních událostí každodenního života se ve své knize zmiňuje například Tannen (2006).

Při otázkách týkajících se problematiky vztahu (2. výzkumná otázka) byly matky většinou méně sdílné a pro zpřesnění bylo zapotřebí více doplňujících otázek. V tomto bodě se nepotvrdily odborné názory na soupeření nebo srovnávání s dcerou (La Sorsa & Fodor, 1990). Matky ve střední a starší dospělosti, u kterých by se tyto tendence měly objevovat soupeření a srovnávání téměř ve všech případech nepocitují nebo jej ve výzkumné situaci nepřiznaly. I tento faktor by do budoucna mohlo vyřešit dotazníkové šetření.

Jako horší vztah matky v souladu s poznatky z odborné literatury (La Sorsa & Fodor, 1990) uvádí období dospívání a separace, kdy se dcera snažila o získání vlastní identity a odpoutání se od matky.

V souladu s názorem Fischerové (1986) matky do krizí zahrnovaly omezené sdílení informací ze strany dcery a emocionální stažení dcery. Jedna z matek přímo hovoří o komunikační propasti a problémech, které tato nedostačující komunikace způsobuje.

Otázky, týkající se třetí výzkumné otázky, tedy zlepšení vztahu, matky zodpovídaly nejvíce obsáhle. Jedna z matek při srovnání dvou sester uvedla, že bližší je jí dcera, která je jí více podobná, tento fakt je v souladu s názorem Fillozatové (2011). Tím se potvrzuje fakt větší blízkosti na základě větší podobnosti ať už fyzické nebo povahové. Obtížnou otázkou pro matky byla otázka týkající se hrdosti. Matky většinou hrdost považovaly za příliš silné slovo a do jisté míry nevěděly, jak si s touto otázkou poradit. Podobně obtížná byla také otázka na definování dobré matky. I v tomto případě bylo nezbytné využití i několika doplňujících otázek. V negativní odpovědi na tuto otázku často zazněla charakteristika narcisní matky.

10.2 DISKUZE NAD VÝZKUMNOU PRACÍ

Pro výzkumnou část práce bylo dle daných kritérií vybráno čtrnáct matek ve věku 43-56 let. V rodinách respondentek se nevyskytovala žádná patologie, ani jiné rysy, které by vztah matka-dcera výrazně pozměnily. Díky vzájemné kooperaci ve výzkumném týmu a výměně interview je vzorek demograficky odlišný, přesto se výsledky nedají bezvýhradně aplikovat na celou populaci. K tomuto účelu budou sloužit následující plánované výzkumy na toto téma. V tom také vidím jeden z přínosů této práce. Její poznatky se mohou dále rozšiřovat a více tak mapovat vztah matek a dcer.

Pro výzkum bylo využito kvalitativních metod, které více korespondují s cíli výzkumu a byly tedy vhodnější než metody kvantitativní. Jako metody výběru výzkumného souboru bylo využito samovýběru, záměrného výběru a sněhové koule. Sběr dat pomohl pomocí interview, které tematicky odpovídalo výzkumným otázkám. Tato data byla analyzována pomocí obsahové analýzy a následně byly vytvořeny trsy a vzorce. Většina oslovených matek s výzkumem souhlasila, dvě z oslovených potencionálních účastnic však výzkum odmítly, a to z důvodu momentálního horšího vztahu s dcerou. Dá se tedy předpokládat, že matky, které se vztahem matka-dcera nejsou příliš spokojeny, se podobnému výzkumu budou vyhýbat. Tento problém by pravděpodobně vyřešilo dotazníkové šetření, které je ještě více anonymní a matky by tak mohly být i v případě horšího vztahu s dcerou více než otevřené, než tváří tvář výzkumníkovi.

Jedna část interview odpovídala výzkumné otázce, týkající se charakteristiky vztahu matka-dcera. Dle očekávání zde většina matek mluvila spíše v superlativech. Vztah matka-dcera popisovaly jako velmi přátelský a kladný. Tyto výpovědi korespondují s částí odborné literatury, kde je tento vztah popisován jako unikátní a výjimečný. Z rozhovorů však později vyplývá, že tato charakteristika ze strany matek je přece jen idealizovaná a nadsazená, čemuž odpovídá druhá část odborné literatury, které hovoří o přílišném přeceňování tohoto vztahu. Matky například v první polovině rozhovoru mluvily o naprosto idylickém vztahu, ale z dalších otázek vyplývaly různé nuance napovídající, že tato charakteristika byla mírně nadsazená. Tento fakt mohl být také způsobem větším uvolněním respondentky ve výzkumné situaci a její větší ochotě sdílet interní informace. Dále je patrná proměna vztahu matka-dcera, kdy matky většinou jako nejlepší období považují to současné, kdy je dcera již dospělá a vztah se tím přesouvá ze submisivní roviny do rovin partnerské.

Jedním z úskalí výzkumu byla práce se skupině, která je mnohem více náročnější na čas, než práce samostatná. Díky této vzájemné kooperaci bylo získáno mnohem více dat, která spolu navzájem korespondují a tvoří ucelený celek.

Ve výzkumu nebylo bráno v potaz vzdělání matek a jejich dcer ani vzdálenost současného bydliště. Tyto faktory budou zahrnuty do pokračujících výzkumů. Dále pak nebyla zjišťována míra kontaktu přes komunikační prostředky jako jsou internet nebo telefon. Některé matky se o virtuální komunikaci zmínily z většiny rozhovorů, však tento fakt nevyplýval. V průběhu rozhovorů byla také několikrát spontánně zmíněna primární rodina a její vliv na rodičovské postoje. I tento fenomén by se tedy do budoucna mohl stát součástí výzkumného problému.

11. ZÁVĚRY

Výsledkem výzkumného záměru je pohled matek na vztah s jejich dcerou. Jedná se o celkové zhodnocení tohoto vztahu s jeho úskalími ale také světlými body. Na základě výsledků výzkumu vyplynuly ve vztahu matka-dcera následující rysy:

JAK MATKY CHARAKTERIZUJÍ SVŮJ VZTAH S DCEROU

- Ve výzkumu se potvrdila teorie vystupování matky jako kladné osoby. Je zřejmé, že matky svůj vztah s dcerou vidí jako velmi pozitivní. V kladných otázkách na zlepšení, posílení a podporu vztahu se prakticky neobjevily žádné negativní odpovědi. Matky dceru v mladší dospělosti vnímají jako kamarádku. V podstatě žádná z matek o své pozici nemluvila jako autoritativní,
- matky jsou převážně spokojené s mírou blízkosti a otevřenosti ve vztahu a usuzují, že i pro dcery je tato míra dostatečná,
- matky, které stále bydlí s dcerou, hodnotí vztah ve většině případů jako kladný
- mezi dcerami a matkami panuje, poměrně velká otevřenost. Téměř všechny matky se svým dcerám otevřeně sdělují své přání a potřeby a zároveň dceru respektují a snaží se přijímat jejich osobnost.
- matky by si většinou přály větší frekvenci setkávání ve vztahu, a to i v případě, kdy vypovídaly, že po odstěhování dcery se vztah nijak nezměnil,
- na úspěch dcery matky nejčastěji reagují radostí,
- podle subjektivního pohledu matek mezi matkami a dcerami panuje vzájemná empatie

CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO MATKÁM VADÍ

- za komplikovanější období vztahu matky považují dospívání dcery,
- většina matek si myslí, že dcery vnímají jejich povahu jako problematickou,
- teorie a srovnávání a soupeření mezi matkou a dcerou a v plné míře neprojevila ani v jednom z rozhovorů, přičemž soupeření bylo zamítnuto absolutně,
- přes popsání vztahu jako kamarádkového, kladného a vřelého se matky ve většině případů vnímají jako kritické, dále se pak někdy dcerou cítily zklamné nebo si myslí, že ony zklamaly dceru,
- nedostatečná komunikace podle výzkumu matkám na dcerách vadí a zároveň ji vnímají jako příčinu neshod a nedorozumění,

- matky, které s dcerami stále bydlí, mají nejčastěji konflikty kvůli úklidu.

CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSTILUJE A PODPORUJE

- Z většiny rozhovorů vyplývá, že vztah je velmi závislý na dobré komunikaci mezi matkou a dcerou, matky, které s dcerou otevřeně komunikují, mají v rozhovoru méně negativních odpovědí
- většina matek považuje současné vztah za nejlepší, jaký kdy byl,
- v případě vděčnosti dcery, jsou matky nejvíce vděčné za dceřinu existenci
- matky s dcerami si nejvíce rozumí v hodnotové rovině, mají stejný názor na mezilidské vztahy a vztahu uvnitř rodiny, rozchází se v otázce životního stylu,
- nejčastějšími prvky sblížení jsou společné zájmy a koníčky, velkou roli ve sblížení ale hraje také vzájemné povídání, které vztah prohlubuje a posiluje
- matky ze strany dcer pocítují velkou oporu, ať už na úrovni emocionální nebo instrumentální
- většina matek si myslí, že v nich dcera spatřuje určitý vzor

SOUHRN

Tato práce vznikla jako součást širšího výzkumného projektu, vycházejícího z potřeby více zmapovat vztah mezi matkou a dcerou. Projekt, slučující čtyři samostatné práce, mapuje vztah matek a dcer v rámci generačního rozpětí. Výsledná syntéza těchto samostatných výzkumů tvoří kvalitativní vhled do této problematiky. Výzkumný projekt je tvořen těmito samostatnými výběrovými soubory: dcery ve věku mladé dospělosti, matky ve věku starší dospělosti, dcery ve věku starší dospělosti, matky ve věku stáří.

Dyadický vztah matka-dcera je opředen mnoha mýty a tabu, která brání objektivnímu pohledu. Toto téma je pro mnohé ženy a matky velmi citlivým, proto je třeba k němu přistupovat s velkou obezřetností a jemnocitem. Dokonalejší rozklíčování vztahu mezi matkou a dcerou může dopomoci k lepší práci nejen s rodinami ale také s jednotlivci, kteří vyhledávají psychologickou pomoc. Pro vytvoření práce byla mou hlavní inspirací práce D. Tannen (2006).

Vztah matka-dcera bývá často zkoumán převážně na základě patologických rysů. Dle mého názoru je však podstatné nejdříve pochopit na jakých principech stojí zdravý vztah matky a dcery. Na základě kvalitní deskripce a zjištění funkcí mateřského vztahu se poté lépe odvozuje působení patologických prvků (porucha osobnosti na straně matky).

Pro správné pochopení vztahu matka-dcera jsou nepostradatelné informace o rodičovství jako takovém. Směrodatné jsou pak rozdíly mezi mateřskou a otcovskou výchovou. Srovnání s ostatními rodinnými vztahy je tedy kardinální pro zachycení unikátnosti pouta matka-dcera.

Na vztah matky a dcery nepochybně působí vývojová období a transformace jimi způsobené. Ze strany dcer se jedná o vývojové proměny od období dospívání po vynořující se dospělost, ze strany matek pak od období mladší dospělosti po starší dospělost. Proměny spojené s vývojovými předěly nám v mnohém mohou pomoci pochopit vztah matka-dcera v jeho momentální podobě. Věk, ve kterém se matka a dcera nachází je dokonce jednou z podstatným proměnných ve vztahu. Například separace nebo období dospívání vztah výrazně pozměňují a posouvají na jinou úroveň. Pro lepší pochopení problematiky separace a dospívání byla hlavně práce J. Arnetta (2006).

Ve vztahu matka-dcera existují specifika týkající se vztahu mezi dospělou matkou a dospělou dcerou. Uvedla jsem základní dimenze vztahu a prvky, které se ve vztahu jeví

jako podstatné, jsou to například podobnost, blízkost, potřeba souhlasu ze strany matky ale také sourozenecké vlivy.

Neméně podstatná je komunikace mezi matkou a dcerou a ambivalence ve vztahu. Komunikace jako taková je nedílnou součástí každého mezilidského kontaktu. Ženy jsou velmi citlivými na jemné nuance ve verbální i neverbální komunikaci, tím pádem i ve vztahu mezi matkou a dcerou je tento aspekt velmi podstatný. Ambivalence, jsou podobně jako komunikace součástí každého vztahu, nelze je tedy opomenout ani vztahu matky s dcerou. Obzvláště na straně matek se můžeme setkat s rozporuplnými pocity ohledně dcery, jejího chování, způsobu života nebo povahy.

Pro výzkumnou část byla použita kvalitativní metodika. Výběrový soubor je složen ze 14 matek ve věku 43-56 let. Zkoumán byl vztah matek k jejich dcerám ve věku 20-33 let. Data byla sesbírána pomocí polostrukturovaného interview. Pro fixaci dat byl vytvořen audiozáznam, ze kterého následně vznikl doslovný přepis. V rámci spolupráce ve výzkumném týmu každá členka takto zpracovala 3 rozhovory z jiného výběrového souboru a ty předala kolegyni, které poskytla 3 rozhovory pro její výzkumný soubor. Například v mém případě jsem sesbírala tři rozhovory pro výzkumný soubor dcery ve věku mladší dospělosti, dcery ve věku starší dospělosti a matky ve věku stáří. Transkripty těchto rozhovorů jsem poskytla členkám výzkumného týmu, přičemž jsem od nich získala stejný počet transkriptů do svého výběrového souboru (matky ve věku starší dospělosti). Data byla analyzována pomocí obsahové analýzy a následného vytváření trsů a vzorců.

Ve výsledcích se potvrdilo vnímání vztahu matka-dcera jako velmi kladného. Matky svůj vztah k dcerám popisují jako velmi přátelský. Zmíněná nedorozumění se týkala spíše minulosti nebo drobnějších věcí, které vztah nijak zásadně nenarušují. Ve výzkumu se nepotvrdila teorie o soupeření a srovnávání matky ve věku starší dospělosti s její dcerou ve věku mladé dospělosti. Dále pak vyplývá velká důležitost komunikace ve vztahu, zvláště vliv povídání a sdílení různých drobností každodenního života. Opakujícím se vzorem byla také návaznost na primární rodinu. Matky, které se svojí vlastní matkou nezažily vztah příliš harmonický, se nyní snaží zajistit lepší vztah pro své dcery. Dále pak vyplývá, že na tvorbě vztahu se výrazně podílí společné bydlení.

Výsledky toho výzkumu mají jistá omezení. Výsledky se nedají vztáhnout na celou populaci a jsou odrazen kulturní oblasti. Dále pak matky mohly být méně otevřené a interview je tedy zkreslené ze strany respondentek. Vliv mohla mít všeobecná idealizace

vztahu matka a dcera, matky tedy mohly své výpovědi zkusit podle této představy. Na základě dvou odmítnutých účastí ve výzkumu se také domnívám, že matky, které mají s dcerou nepříliš dobrý vztah, by se podobných výzkumů pravděpodobně neúčastnily. Pro tento problém by bylo řešením dotazníkové šetření, které je více anonymní.

Tato práce je základem pro navazující kvalitativní výzkum, jehož cílem je hlubší poznání nastíněné problematiky matka dcera. O některých aspektech tohoto vztahu existuje mnoho teorií, které však v odborné literatuře nejsou prozatím zakotvené nebo blíže prozkoumané. Další výzkumné projekty založené na této výzkumné práci tak mohou rozšířit obzory a dopomoci zlepšení vztahu matka a dcera. Vzhledem k tomu, že sama jsem dcerou matky, byl pro mě výzkum velmi inspirující a poučný. Po samotném výzkumu mě kontaktovalo několik matek a vyjádřily díky za možnost vlastní sebereflexe, na základě které poté poznaly na čem ve vztahu matka-dcera pracovat. Mnohé matky na základě rozhovoru učinily kroky, které jejich vztah dle jejich slov ještě více zlepšily. Již tento krok považuji za přínos výzkumu.

CITOVANÁ LITERATURA:

- Apter, T. (2004). *You Don't Really Know Me*. New York : W. W. Norton and Company .
- Arnett, J. J. (Květen 2000). Emerging adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
- Arnett, J. J. (2006). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
- Bassoff, E. S. (1987). Mothering adolescent daughters: a psychodynamic perspective. *Journal of Counseling and Development* , 65, 471-474.
- Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J., & Weakland, J. (1956). Toward a Theory of Schizophrenia. *Behavioral Science*, 1, 251-264.
- Biddulph, S. (2007). *Mužství*. Praha: Portál.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba*. Praha: Portál.
- Branje, S. T. (16. Červen 2008). Conflict management in mother–daughter interactions in early adolescence. *Behaviour*, 145, 1627-1651.
- Campbell, J. R. (2001). *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál.
- Cloud, H., & Townsend, J. (2000). *Prosím tě mami...* Praha: Návrat domů.
- Conley, T. D., Moors, A. C., Ziegler, A., & Feltner, M. R. (Srpen 2011). Trust and Satisfaction in Adult Child–Mother (And Other) Relationships. *Basic and Applied Social Psychology*, 33, 239-254.
- Craig, G. J., & Baucum, D. (1999). *Human Development*. New Jersey: Upper Saddle River.
- Čačka, O. (2000). *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk.
- Daloz, D. (2002). *Žárlivost a rivalita*. Praha: Portál.
- Deakins, A. H., Lockridge, B. R., & Sterk, H. M. (2012). *Mothers and Daughters: Complicated Connections Across Cultures*. Maryland: University Press of America.
- Dosál, J. (2007). *Etické a právní aspekty asistované reprodukce. Situace ve státech přijatých do Evropské unie v roce 2004*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- East, P. L. (1996). The Younger Sisters of Childbearing Adolescents: Their Attitudes, Expectations, and Behaviors. *Child Development*, 62, 267-282.

- Eckert, P., & McConnell, S. (2003). *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Filliozat, I. (2011). *Dokonalý rodič nexistuje*. Brno: Computer Press, a.s.
- Fulle, C., & Plum, A. (2010). *Mother-Daughter Duet*. Denver: Multnomah Books.
- Gordon, L. P., & Shaffer, S. M. (2009). *Too Close for Comfort?: Questioning the Intimacy of Today's New Mother*. New York: Berkley Books.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Hrdlička, M., Kuric, J., & Blatný, M. (2006). *Krize středního věku*. Praha: Portál.
- Charles, M., Frank, S., Jacobson, S., & Grossman, G. (2001). Repetition of the Remembered Past patterns of separation-individuation in two generations of mothers and daughters. *Psychoanalytic Psychology*, 18, 705-728.
- Inman-Amos, J., Hendrick, S. S., & Hendr, C. (1994). Love Attitudes: Similarities between Parents and between Parents and Children. *Family Relations*, 43, 456-461.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita vývoj a úskalí*. Havlíčkův Brod: Grada.
- La Sorsa, V. A., & Fodor, I. G. (1990). Adolescent daughter/ middle mother dyad. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 596-606.
- Lacinová, L., & Škrdlíková, P. (2008). *Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Praha: Portál.
- Langmeier, J., & Křejičřová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Havlíčkův Brod : Grada.
- Lewis, M. (1995). *Shame: The Exposed Self*. Simon and Schuster.
- Luedemann, M. B., Ehrenberg, M. F., & Hunter, M. A. (2006). Mothers' Discussions with Daughters Following Divorce: Young Adult Reflect on Their Adolescent Experiences and Current Mother-Daughter Relations. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46, 29-55.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- McBride, K. (2008). *Will I ever be good enough*. New York: Free Press.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Havlíčkův Brod : Grada.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Havlíčkův Brod: Grada.

- O'Connor, P. (1989). The adult mother/daughter relationship: a uniquely and universally close relationship? *The Sociological Review*, 38, 293–322.
- Plzák, M. (2011). *Manželský svár*. Praha: Motto.
- Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociální výzkumů*. Havlíčkův Brod : Grada.
- Rufo, M. (2009). *Pust' mě ale neopouštěj!* Praha: Portál.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Segrin, C., & Flora, J. (2005). *Family Communication*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Shirai, T., Nakamura, T., & Katsuma, K. (2012). Time orientation and identity formation: Long-term longitudinal dynamics in emerging adulthood. *Japanese Psychological Research*, 54, 274-284.
- Streep, P. (2009). *Mean Mothers*. HarperCollins.
- Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě?* Brno: Zoner pres.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie II*. Praha : Carolinum.
- Whiteman, S. D., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2010). Family Relationships From Adolescence to Early Adulthood: Changes in the Family System Following Firstborns' Leaving Home. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 461-474.
- Wiggs, C. M. (2011). Mothers and Daughters: Intererwining Relationships and the Lived Experience of Breast Cancer. *Health Care for Women International*, 32, 990-2008.

PŘÍLOHA Č. 1: ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
BUREŠOVÁ Barbora	Poděbradovo náměstí 2, Prostějov	F120775

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu matek ve věku starší dospělosti

NÁZEV ANGLICKY:

Relationship between mother and daughter from the perspective of older adulthood

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Bakalářská práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Komunikace právě mezi matkou a dcerou skýtá mnohá specifika. Jde tedy o trvale aktuální téma, kterému však není věnována patřičná výzkumná pozornost.

Teoretická část práce bude zaměřena na matky v období starší dospělosti a jejich vztah s dcerou. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, rodinných vztahů, věkového období starší dospělosti a působení osobnosti matky na dceru ve smyslu formování její vlastní osobnosti a také možného ovlivnění budoucího života. Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti. Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a jejich mladými dospělými dcerami, a sice z pohledu matek, které jsou přibližně v období starší dospělosti. Výběrový soubor bude tvořit 14 žen, matek ve věku 43-56 let. Hlavní metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor. Pro zpracování dat bude použita metoda kvalitativní obsahové analýzy.

Výzkumná zjištění budou užitečná v poradenské psychologické praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Apter, T. (2005). *You Don't Really Know Me: Why Mothers and Daughters Fight and How Both Can Win*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Čačka, O. (2000). *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk.
- Eckert, P., & McConnell, S. (2003). *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- J. Langmajer, D. K. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Poněšický, J. (2004). *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton.
- Segrin, C., & Flora, J. (2005). *Family Communication*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Podpis studenta: .....

Datum: .....

Podpis vedoucího práce: .....

Datum: .....

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah matky a dcery z pohledu matek ve věku starší dospělosti

Autor práce: Barbora Burešová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc

Počet stran a znaků: 87, 125 331

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 49

Klíčová slova: vztah matka-dcera, mateřství, starší dospělost, rodina, generační rozdíly

Práce se zabývá deskripcí vztahu matka-dcera z pohledu matek ve starší dospělosti. Matky svůj vztah s dcerou na základě hlubokého interview popsaly ve třech oblastech: charakteristika vztahu, zátěže a problémy vztahu a prvky, které vztah zlepšují a posilují. Tato bakalářská práce je součástí širšího výzkumného záměru, který je tvořen celkem 4 samostatnými pracemi, které se liší výběrovými soubory. Cílem výzkumného záměru je zmapovat vztah matka-dcery napříč generacemi. Ve výzkumné části byl aplikován kvalitativní výzkumný design. Výzkumný soubor obsahuje, 14 matek ve věku mezi 43 a 56 lety, jejichž osobnost ani osobnost jejich dcer není zatížená patologií. Pro sběr dat bylo využito polostrukturované interview, data byla zpracována pomocí obsahové analýzy a následného vytváření trsů a vzorců. Výsledky této práce spolu s ostatními výzkumy tohoto záměru dohromady tvoří vhled do vztahu matka a dcera.

ABSTRACT OF THESIS

Title: Relationship between mother and daughter from the perspective of older adulthood

Author: Barbora Burešová

Supervisor: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc

Number of pages and characters: 87, 125 331

Nuber of appendices: 5

Number of references: 49

Key words: mother-daughter relationship, motherhood, older adulthood, family, generation gap

This thesis deal with a description of relations between mothers and daughters from the perspective of mothers at mature age. Mothers have descripted their relationship with their daughters on the basis of deep interview in three sections: a characteristics of a relationship; the stresses and the problems of a relationship and elements which improve and boost this relationship. This bachelor thesis is a part of a wider research project which is formed by four individual studies which differs by discrete samples. A goal of the research is to map out the mother - daughter relationship across the generations. A qualitative design has been aplicated in the research part of the project. The research group contains fourteen mothers between 43 and 56 years whose personality or personality of their daughters has not been burdened with psychopathology. A semi-structured interview has been used for data collecting which have been processed by using a content analysis and creating clusters and patterns after that. Together with other researches of this project, results of this thesis create a preview of relations between mothers and their daughters.

PŘÍLOHA Č. 3: OTÁZKY INTERVIEW

- 1) Kolik máte let? Kolik let má vaše dcera?
- 2) Volně charakterizujte svůj vztah s dcerou. Jak by se dal popsat?
- 3) Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
- 4) A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
- 5) Bydlíte s dcerou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- 6) Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?
- 7) V čem si naopak rozumíte?
- 8) Co vás na chování nebo v řeči dcery rozčiluje nebo dráždí?
- 9) Záleží vám na tom, aby vaše dcera souhlasila s vašimi rozhodnutími?
- 10) Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost?
- 11) Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?
- 12) Myslíte, že jste pro dceru určitým vzorem? Pokud ano, v čem?
- 13) Myslíte, že je něco, v čem by dcera nechtěla být jako vy? V čem se chce odlišit?
- 14) Kritizujete někdy dceru? V čem?
- 15) Je něco, co vás vzájemně sbližuje?
- 16) Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí vaše dcera?
- 17) Myslíte, že vaše dcera rozumí tomu, jak se cítíte?
- 18) Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
- 19) Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
- 20) Mluvíte s dcerou o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- 21) Cítíte ze strany dcery dost podpory?
- 22) Myslíte, že dcera se cítí z vaší strany dostatečně respektována jako samostatná a originální bytost?
- 23) Může se někdy dcera cítit z vaší strany ublížená či odmítnutá?
- 24) Myslíte, že vaše dcera má někdy pocit, že se snažíte ovlivnit její život podle svých představ?
- 25) Myslíte, že je na vás dcera v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?
- 26) Zklamala vás někdy dcera svou reakcí?
- 27) Myslíte, že jste vy někdy zklamala dceru?
- 28) Čeho si na dceři vážíte?

- 29) Vděčíte jí za něco?
- 30) Jak se stavíte k úspěchům dcery?
- 31) Jak často se vidíte osobně? Je to pro vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší dceři?
- 32) Jak byste definovala „dobrou matku“?
- 33) Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co se vdala?
- 34) Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co má dítě/děti? Jakou?
- 35) Pomáháte dceři s hlídáním dětí, podílíte se na jejich výchově?

PŘÍLOHA Č. 4: INFORMOVANÝ SOUHLAS

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Byla jsem informována o smyslu a poslání výzkumu, který je věnován zjišťování osobních zkušeností ve vztahu mezi matkou a dcerou. Byla jsem poučena o ochraně osobních údajů. Prohlašuji, že se tohoto výzkumu zúčastňuji na základě svého dobrovolného rozhodnutí.

V..... dne.....

.....

podpis

PŘÍLOHA Č. 5: ŽÁDOST O ZAPOJENÍ DO VÝZKUMU

Žádost o zapojení do výzkumu

Milé slečny, vážené dámy,

obracíme se na Vás s prosbou o zapojení do výzkumu, který má přinést **poznatky o vztazích a vzájemné komunikaci mezi matkami a dcerami**.

Vztah mezi matkou a dcerou patří mezi nejdůležitější v životě, přesto není dost prozkoumaný a v české odborné literatuře popsán. V našem výzkumu bychom se rády seznámily s Vašimi osobními zkušenostmi, zážitky, názory. Jsme si vědomé toho, že jde o velmi soukromé téma. Přesto Vás prosíme o spolupráci, je pro nás velmi důležitá. Budeme-li mít možnost sebrat, shrnout a analyzovat zkušenosti více žen, můžeme z těchto poznatků vyvodit doporučení pro psychologickou poradenskou praxi a výzkum tak bude prakticky užitečný. Možná si samy vybavíte situaci, kdy jste prožívaly ve vztahu ke své matce/dceři nejistotu a starosti a kdy Vám mohla pomoci odborná informace, jak se v té složité situaci zorientovat. Vztah mezi matkou a dcerou je totiž mnohdy zdrojem radosti a spokojenosti, ale také se v něm běžně vyskytují problémy, zklamání, obavy, překážky, nedorozumění či konflikty.

Cílem našeho výzkumu je získat hlubší vhled do problematiky vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Proto se obracíme na Vás, kterých se to přímo týká. Budeme velmi rády, když budete ochotné zapojit se do našeho výzkumu. Co to pro Vás bude znamenat? Po domluvě Vás navštíví členka výzkumného týmu – studentka psychologie, která s Vámi provede rozhovor na výše uvedené téma. Rozhovor zabere přibližně hodinu Vašeho času. Budeme vděčné za otevřené, upřímné a obsáhlé sdělení. Zdůrazňujeme, že všechny získané údaje budou považovány za zcela důvěrné a budou použity jen pro výzkumné účely. Při případné publikaci výzkumných zjištění v odborném tisku bude rovněž zachována přísná anonymita účastnic výzkumu.

Věříme, že pochopíte potřebnost tohoto výzkumu a těšíme se na spolupráci.

Se srdečným pozdravem,

členky výzkumného týmu Katedry psychologie FF UP, Olomouc

Barbora Burešová

Monika Malá

Bc. Zuzana Purová

Bc. Klára Večerková

doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.
